

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

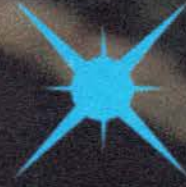
- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

düşünbil

ÖZGÜRLÜK, DÜŞÜNMEKTİR

01/21 | FİYATI: 16 TL

0095

PSİKANALİZ

JACQUES LAGANT

KAYGI

Fantazi

düşünbil

AYLIK FELSEFE DERGİSİ

YIL 15 / SAYI 95 / OCAK 2021

İmtiyaz Sahibi

Düşünbil Yayıncılık Tic. Ltd. Şti.
adına Olcay Yılmaz

**Sorumlu Yazı İşleri ve
Genel Yayın Yönetmeni**
Olcay Yılmaz

Yayın ve Çeviri Editörü
Cemre Yılmaz

Görsel Yönetmen
Olcay Yılmaz

Reklam ve Halkla İlişkiler
info@dusunbil.com
www.dusunbil.com/reklam

Abonelik İçin
www.kitapbahane.com

Kitap/Dergi Satış: www.kitapbahane.com
Web: www.dusunbil.com
E-posta: bilgi@dusunbil.com
WhatsApp: 03129267260

ISSN: 1309-3304
Yaygın Süreli Yayın

Yönetim Adresi: Remzi Oğuz Arık Mah.
Büklüm Sok. No: 47/3
Çankaya / Ankara - Türkiye

Baskı

Desen Ofset
Birlik Mh. 448. Cd. 476. Sk. No:2
Çankaya, Ankara
Telefon: 0 (312) 4964343

Basım Tarihi: 29 Aralık 2020

Makalelerde dile getirilen düşüncelerden ve kaynakların doğruluğundan yazarlar sorumludur. Düşünbilde yayınlanan yazılar dergi yönetiminden izin alınmaksızın internet dahil herhangi bir yayın organında yayımlanamaz, çoğaltılamaz ve kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

EDITÖRDEN

Uzun zamandır üzerinde çalıştığımız *Fantazi* sayısını sonunda çıkarmış bulunuyoruz. Fantazi, birçok kişiye konu olarak uzak olabilir. Oysa o, yaşamımızın tamamını yöneten bir unsur olarak zihnimizi yapılandırıyor ve toplumsal yaşamla olan bağımızı kuruyor. Freud'un *Gündüz Düşleri* adını verdiği bir süreç ile başlayan fantazi macerası Klein ve Lacan ile birlikte kapsamlı ve karmaşık bir yapıya dönüşmüştür. Biz de bu sayıda bu kapsamlı ve karmaşık yapıyı felsefe düzeyinde ele almaya çalıştık. Çevirilerin tamamında editörlük yapan Cemre Yılmaz'ın yoğun çabası ile bu sayıyı sizlere ulaştırabiliyoruz. Kendisine ve ayrıca çevirmenlere de tek tek teşekkür ederim.

Bir felsefe dergisinin psikanaliz konulu bir sayı yapması gerçekten de zor. Özellikle de ülkemizde var olan kavram kargaşasının içinde bu daha da zor hale geliyor. Fantazi kavramının dönüşümü de sancılı bir süreçten geçtiği için bu sayıyı çok titizlikle ele almaya çalıştık. Freud'un karmaşık bir yapı olarak bıraktığı fantazi kavramı Klein tarafından derinlemesine incelenmiş olsa da Lacan bu karmaşaya farklı bir boyut kazandırıp kavramların içeriği ile de oynayarak ortaya anlaşılması zor bir alan bırakmıştır. Klein'in *phantasy* olarak yazılan kavramı Lacan'da *fantasy* olarak dillendirilmiştir. Türkçede bu kavramlar genellikle *düşlem* olarak çevrilse de biz kavramı fantazi olarak bırakmaya karar verdik.

Fantazi kavramı her ne kadar çok karmaşık olsa da onu zihnimizdeki perdeye düşen bir film olarak düşleyebiliriz. Fantazi bazen kişiyi kaygıya karşı korurken, bazen de kişiyi kaygıya sürükleyebilmektedir. Kişiden kişiye böylesine zıt bir kutup oluşturmalarının nedeni travma olabilir mi? Travma anılarımızda bir boşluk yaratır ve bizler de bu boşlukları fantazi ile tamir etmeye çalışırız. Ama durum bunun da ötesindedir. Söz çok uzatmayayım.

Keyifli okumalar...

Olcay Yılmaz

/dusunbildergisi

@dusunbildergisi

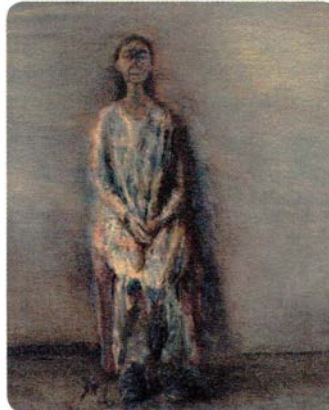

@dusunbildergisi

/dusunbildergisi

- 04** Küresel Bir Dünyada Korku ve Fantazi
S. Araújo & M. P. Pinto & S. Bettencourt
- 08** Freud ve Sonraki Dönemde
Fantazi Anlayışı
M. Sharpe & K. Turner
- 12** Klein ve Lacan:
Bir Fenomen Olarak Fantazi
Gregory A. Trotter
- 19** Son Zamanlardaki Fantazi Tartışmaları:
Baas, Bernet ve Žižek
Ed Pluth
- 21** Melanie Klein ve Jacques Lacan İçin
Fantazinin Analizdeki Anlamı
Françoise Koehler
- 30** Bilinçdışı Bir Fantezi Olarak Histeri
Juan-David Nasio
- 33** Klein ve Lacan'da Kaygı,
Fantazi ve Travma
Lionel Bailly
- 35** Ödipal Dedektif Filmlerinde
Korkulu Fantazi
Gero Guttzeit
- 37** Fantazi ve Arzu Topolojisi
Üzerine Bir İnceleme
Donald Kunze
- 41** Lacan İçin "Aşk Nedir"?
Grace Tarpey
- 46** Felsefe Dünyası

KÜRESEL BİR DÜNYADA KORKU VE FANTAZİ

S. ARAÚJO - M. P. PINTO - S.BETTENCOURT

ÇEVİREN: GEMRE YILMAZ

Kitle iletişim araçlarının bizi grip salgınlarından terörist tehditlere kadar doğal, politik ve ekonomik felaketler hakkında haber bombardımana tuttuğu, yani “kitle iletişim silahları”ı gibi davrandığı bir zamanda bu tür “krizler” ve “facialar” ile ilişkilendirilen sözler, fikirler ve imgeler; kolektif bellek ve (bugünkü) hayal gücünü önemli ölçüde şekillendirir. Ancak “kriz” ve “facia” gibi kavramların korku ve fantaziyle ilişkisinin detayları, hala derin analizlere ve tartışmalara ihtiyaç duyar. *Küresel Bir Dünyada Korku ve Fantazi*, küreselleşen dünyada korku ve fantazi arasındaki ilişki ile bunların anlamları ve işleyişleri üzerine bir tartışma başlatmayı amaçlar. Kolektif korku ve fantaziler, burada, disiplinlerarası bir yaklaşımla ve tartışma şekliyle analiz edilecektir. Böyle bir çeşitlilik karşılaştırmalı edebiyatın epistemolojik temellerince desteklenir. Bu alan, özellikle metinsel külliyatın çeşitliliği açısından kucaklayıcı olduğu kadar eleştirel ve kuramsal paradigmalardan da birleştirici bir özellik taşır.

Bu çalışma; kültür, kuram ve sanatın (özellikle edebiyat ve görsel temsillerin) kolektif korkularımızı, fantazilerimizi ve kaygılarımızı geç dönem küresel

kapitalizm içinde özümseme, yeniden işleme ya da tüm bunlara karşı çıkma biçimlerini inceler. Çeşitli yollarla ve farklı disiplinlerin bakış açılarıyla korku ve kaygının imgeselliği ile bunların travma, kriz, kaygı ile bilinçli ve bilinçdışı temsillerine ilişkin kilit sorular irdelenip yanıtlanmaya çalışılacaktır. Psikanalitik kuramın kökenlerinin yanı sıra –yani diğerlerinin yanında Sigmund Freud’un, Melanie Klein’in, Jacques Lacan’ın, Jean Laplanche’in ve Jean-Bertrand Pontalis’in eserleri– “korku” ve “fantazi”, kültür ve edebiyat çalışmalarında merkezi terimler olmuş ve edebiyat, felsefe, siyaset gibi pek çok akademik alandaki teorisyenlerin ilgisini çekmiştir.

Haz İlkesinin Ötesinde (1920) adlı eserinde Freud, korku ve kaygıyı incelerken, bu karşılaştırmada *tertium comparationis*² (ortak nitelik*) olan tehlike üzerinden yapılabilecek ayrımı vurgular. Kaygının bilinemez bir tehlike ya da tehdit için bir beklenti ve hazırlık durumu (yani nesnesiz ya da kavranabilir bir nesnesi olmayan) olduğunu düşünür. Öte yandan korku daha kendine özgü ve belirli nesnelere yönelir. Kaygı ve korku bu nedenle savunma tepkilerine yol açarlar. Buna göre fantazi de biçimlendiren ve de

Wirklichkeit (psişik ilke olan *Realität*'ın aksine, çevre ve dış dünya olarak algılanan gerçeklik) tarafından filtrelenen bir savunma yapısı olarak icat edilir ya da ortaya çıkarılır. Freud'a göre fantazi (*Phantasie*) temelde bir savunma mekanizmasıdır, kişinin gerçeklikle baş etmesine yarayan bir yapıdır. Bu yüzden fantazi kurma, bir şekilde haz ilkesine yardımcı olarak, gerçekliğin belli unsurlarından kaçınmanın bir yolu olarak düşünülür.

Aslında gündüz düşleri, bilinçdışından köklenen zihinsel detaylar için zengin bir kaynak olarak görüldü: "Bu gündüz düşleri oldukça ilgi çeker; özne tarafından dikkatlice el üstünde tutulur ve genellikle büyük bir hassasiyetle saklanır."³ Freud için bunlar, hem sanatta hem günlük hayatta merkezi rol oynarlar:

"... Başarılı ve dinamik insan, sürdürdüğü çabalarla fantazilerini gerçekliğe dönüştürebilen kişidir. Dış dünyanın dayatmaları ve kişinin güçsüzlüğü dolayısıyla böyle bir amaca ulaşamadığı zaman, gerçekliğe sırt çevirme durumu ortaya çıkar, birey daha doyurucu gördüğü kendi fantazi dünyasına çekilir —ki bu dünyanın içeriği de hastalık durumunda semptomlara dönüştürülerek açığa vurulur. Bazı elverişli koşullarda kişi, çocukluğuna dönüp (regresyon) gerçekliğe sürekli yabancılaşmak yerine bir başka yol izler, fantazilerini gerçekliğe dönüştürebilme olanağını ele geçirir. Gerçeklikle arası açılan kişi, (psikolojik bakımdan bizim için henüz gizemini koruyan) sanatçı yeteneğiyle donatılmışsa, fantazilerini semptomlara değil de sanat yaratılarına dönüştürerek nevroza yakalanmaktan yakasını kurtarabilir ve bu dolambaçlı yolu izleyip gerçeklikle yitirilmiş bağlantısını yeniden kurabilir. ..."⁴ [Kâmuran Şipal'in çevirisinden uyarlanmıştır. (Cem Yayınevi, ss. 64-65)]

Bu noktada şunu not etmeliyiz: Fantazi, İngiliz Psikanalitik Birliği içindeki Kleinci grubun gelişiminde de merkezi bir mesele olmuştur. Kleinci psikanalistlere göre bilinçdışı, nesnelerle ilişkilerimizin fantazilerinden oluşur. Bu fantaziler doğamızda vardır, içkindirler. Aslında Melanie Klein Freud'un fantazi kavramını çocuğun içsel nesneler dünyası ile ilişkisinin gelişimini kapsayacak şekilde genişletmiştir.⁵ Klein'a göre oyunun içsel etkinliği, "bilinçdışı fantazi" olarak bilinir. Kleinci psikanalizde "fanteziler" ("phantasy") gelişimin "dil-öncesi" dönemindeki çocuğun zihin durumuna denk gelir. Bu "fanteziler" aracılıyla bebek, içsel ve dışsal dünya arasındaki, hayaller ile gerçeklik arasındaki ilişkiyi test eder. Bunlar, sıradan gündüz düşleri ya da bildiğimiz hülyalara, gündüz düşlerine, temel gereksinim ve istek-

lerimizin tatmini için hayal edilen yapılara denk düşen "fantaziler"den (Kleinci terminolojide "fantasy" olarak yazılır) ayrılır.

Ancak Lacan "ayna evresi"ne içkin kaygının ortaya çıkışında korkuyu fantazi ile ilişkilendirir: Aynada yatay olarak ters çevrilmiş imgesini gören kişi kaybın kaygısını deneyimler. Gerçekten de imago kaybın ya da düşen fallusun fantazmatik görüntüsüdür.⁶ Böylesine bir kaygı, öznenin anne tarafından yutulması ile gelişir. İlk olarak memenin nesnesel çift-değerliği ile dolayımlanır. Bu da Freudyan anlamda anneden ayrılmanın tehlikesine karşın annenin ayrılmasının eksikliğini ifade eder. Bunun sonucunda kaygı, *Wirklichkeit* alanında ya da dışsal olarak algılanan gerçeklikte tam eşleşmenin ya da doyurucu bir nesnenin eksikliği ile içsel bir kayıp olarak kökleşir. Yine de arzu tarafından belirlenen kaygı farklı bir türden nesneye sahiptir —*nesne (küçük) a*, öznenin bölünmesinin kalıntısı, arzunun nesne-nedeni: tahmin edilemeyen bir aracı ve dolayısıyla öznenin asla tamamen yakalayamayacağı, hem arzulan hem de arzulanmayan şeyler. Her zaman A, *l'Autre*, Tümöyle Öteki'nin konumu tarafından haber verilmiş ya da en azından sezdirilmiş bir halde kalacaktır. Nesneyi tekrar erişilebilir kılarak karşılık vermesi beklenen ötekiye yönelik bu arzu, fantazi yoluyla kurulur çünkü, her şeyden önce, nesne hiçbir zaman tam olarak orada değildir —temel bir yanlış anlamadan, anlamın bir etkisinden (*effet de sens*) zevk alınır. Fantazi, İmgesel ile Gerçek arasındaki orantılı bir uyumun (*rappor*t) simgesel bir yorumudur. Bu uyum özneye kaybın (nesnenin orada-olmayışının) —daha katlanılabilir ve *jouissance*'a daha az bağlı olacak biçimde— travmatik karşılaşımının tekrarı için izin verir. Böylesi temel bir fantazi, Freud'un "perde anı" olarak tanımladığı anlamda anının verimlilik ve eylemlilik (yansıma) için bir ekran gibi işler. Perde anı, bastırılmış deneyimleri maskeleyen ve uzlaştıran çocukluk çağı olaylarının bilinçdışı yeniden kurgulanmalarına atıfta bulunur. Arzunun yerleşmesi için bir yüzey gibi, fantazi, bir tür oyuna dönüşür. Bu oyunda nesnenin orada-olmayışı sadece geçmişe ait bir deneyim değildir; gelecekte de kısıtlı kalmıştır. Fantazinin ifade ettiği eksikliğe erişimi ve tatminini garantilemesi gereken ideal bir bölünmemiş Öteki (A) ile yoğunlaştırılmış bir özdür aynı zamanda.

Gerçek'le şok eden çarpışma, "eksikliğin eksikliği"nde, arzunun (nesne eksikliğinin) bilinçli doyumsuzluğa (eksikliğin eksikliğine) dönüştüğünde yaşanan kaygı durumuna yol açan bu tür tamamlanma umutlarının ıssız alanını ortaya çıkarır. Bu da büyük bir tehdit algısına, fobiler gibi başlıca savunmalara yol

açabilir. Fobi, kaygıyı korkuyla yer değiştirir. Eksikliğin tanıklığının daha az şeytani ya da daha tahammül edilebilir bir yoldur. İkisi de simgesel alanda olan korku ve fobi belki de sonrasında sembolik bir nesne aracılığıyla işlenebilir. Böylesi bir nesnenin, kaygı söz konusu olduğunda, zamanla üstü örtülebilir ve tamamen ortadan kalkabilir.

Laplanche ve Pontalis, Freud'un travma ve fantazi üzerine formülasyonlarını inceleyerek bir fantazi ontolojisi sunar. Gerçeklik ve illüzyon arasındaki ikiciliği reddederler ve –Freud'un “psişik gerçeklik” dediği– fantaziye belirli tezahürlerin gizli içeriği olarak kavrayan üçüncü bir kategori kavramını desteklerler.⁷ Bu yolla içsel ve dışsal, öznel ve nesnel deneyimler birbiriyle ilişkili hale gelir ve gerçeklik, Oedipus kompleksi ve ilksel fantazilerdeki bariz, doğrudan dürtüye bağlı olan fantazi yapısı kapsamına girer. Arzu, fantaziden kök alır ve özne her zaman öznelleşmiş ya da edilgenleşmiş bir konumda bulunur. Bu nedenle, fantazi sadece arzuyu kurmakla kalmaz, savunma tepkilerini de kurar. Böylece fantazi, bilinçli ve bilinçdışı fantaziler arasında –fantazmatik temsilleriyle yer değiştirmiş ilksel deneyim ve nesnelerin geri döndürülemezliği hakkında– yapılan ayrımı dışlayan, karışık bir şeydir —“metapsikolojik” bir konumdur. Bu türden gösterenlerin varlık ve yokluğu arasındaki bir etkileşim gibi anlaşılan, farkın far-

kındalığına ve algının dramatize edilmiş durumuna yol açar. Dolayısıyla fantazi kararsız kimlik oluşumlarını kurar.

Fantazi kavramının felsefi ve politik çıkarımların bazıları ile bunların çağdaş akademik düşünceye şekil verme biçimleri Slavoj Žižek'in eserleri aracılığıyla anlaşılabilir. Son kırk yılda Žižek fantazi terimini, Batı psikesinde ideolojinin etkilerini yeniden inceleyerek, mükemmel şekilde ele aldı. Žižek'e göre fantazi Lacan'ın Gerçek dediği darbeyi gizlerken eşzamanlı olarak gizlediği şeyin temsiliyi yaratmaya girişir. Žižek için ideoloji şeylerin esas durumunu maskeleyen bir illüzyon olmaktan öte sosyal gerçekliği şekillendirmek amacıyla üretilen bilinçdışı bir fantazidir. Aslında Žižek “fantazinin, serbest dolaşan öznenin bir özdeşleşmeden diğerine hareket etmesini sağlayan biçimde, pek çok ‘özne konumu’ yarattığına” işaret eder.⁸ İşte bu fantazinin karmaşık doğasını gösterir. Fantazi yalnızca varsanısal imgelerle arzuyu yeniden biçimlendirmekle kalmaz; aynı zamanda yabancı bir arzu yoluyla öznel konumların yeniden yayılmasını da amaçlar. Bu nedenle ideoloji, Gerçek'in eksikliği yüzünden sadece güçlü ya da tehlikeli değildir. Gerçek'in tasvirinde ideolojinin nasıl araya girdiğini anlamak önemlidir. Žižek'e göre “bize arzulamayı öğreten”, arzuyu ehlileştirmeyi ve sonuna kadar şekillendirilen sosyal gerçeklik içinde-

ki kişinin konumunu tanımlamayı öğreten fantazidir. Edebiyat ve kültür çalışmaları açısından Žižek'in etraflıca çalışması, toplam sermaye ve küresel pazar tahminlerinin hüküm sürdüğü dünyada sanatsal ve kültürel temsile özgü çelişkilerin çoğunu araştırmak için ilgi çekici ve zorlayıcı bir alandır.

[Korku ve fantazi] gerçeklikten kaçma ya da onu ikame etmenin bir yolu olarak yorumlanabilir. Öte yandan bizi gerçekliği sorgulamaya, yeniden yazmaya ve gerçekliğe göre davranmaya yönlendirir.

*Tertium comparationis (Latince "karşılaştırmanın üçüncü [kısmı]") karşılaştırılan iki şeyde ortak olan niteliktir. Karşılaştırmayı yapan yazarı, birini ya da bir şeyi, başta tamamen farklı olan birine ya da bir şeye benzetme sorununda kışkırtan noktadır.

Eğer karşılaştırma bir eylemi, durumu, niteliği, nesneyi ya da bir kişiyi başka bir şey'le paralel biçimde görselleştiriyorsa karşılaştırılan iki şey özdeş olmak zorunda değildir. Ancak en azından bir ortak niteliği ortaya koymalıdır. Bu ortak nitelik geleneksel olarak *tertium comparationis* olarak adlandırılır.

Bunu yaparken en yaygın yöntemler, özellikle –ama sadece bununla sınırlı değil– şiirsel dildeki metafor ve benzetmelerdir. Pek çok durumda karşılaştırmaların bir yönü, açıkça ortaya konmaktan ziyade, örtüktür. Yeni Ahit üzerine çalışan akademisyen Adolf Jülicher, *tertium comparationis* kavramını İsa'nın kassalarına uyguladı.** Jülicher'e göre bir kıssa ya da teşbih (genişletilmiş benzetme ya da metafor) üç kısımdan oluşur: bir görsel kısım (*Bildhälfte*), bir gerçeklik kısmı (*Sachhälfte*) ve görsel ile gerçeklik kısımlarını karşılaştırma noktası (*tertium comparationis*). "Göklerin Egemenliği, tarlada saklı bir defineye benzer. Onu bulan yeniden sakladı, sevinçle koşup gitti, varını yoğunu satıp tarlayı satın aldı." (Mat- ta 13:44) Bu kıssada görsel kısım saklı definedir, gerçeklik kısmı Tanrının egemenliği ve *tertium comparationis* egemenliğin paha biçilmez değeridir.

**Adolf Jülicher, *Die Gleichnisreden Jesu*, 2. Baskı (Tübingen: J. C. B. Mohr, 1910); James L. Resseguie, *Narrative Criticism of the New Testament: An Introduction* (Grand Rapids: Baker Academic, 2005), 63-64.

Kaynak: en.wikipedia

Kaynaklar

1. Paul Virilio, *City of Panic*, Oxford and New York: Berg, 2005, 32.
  2. Sigmund Freud, *Beyond the Pleasure Principle* (1920), çev. James Strachey, New York: W.W. Norton, 1961. [TR: *Haz İlkesinin Ötesinde*]
  3. Sigmund Freud, *On Psychopathology*, ed. Angela Richards, London: Penguin, Penguin Freud Library Penguin, 1988, 88. [TR: *Psikopatoloji Üzerine*]
  4. Sigmund Freud, *Five Lectures on Psycho-Analysis*, London: Penguin, 1995, 81. [TR: *Psikanaliz Üzerine*]
  5. Melanie Klein, *Love, Guilt and Reparation and Other Works 1921-1945*, London: Karnac Books, 1975. [TR: *Sevgi, Suçluluk ve Onarım*] Ayrıca bkzn. Melanie Klein, *Envy and Gratitude and Other Works 1946-1963*, London: Vintage, 1997. [TR: *Haset ve Şükran*]
  6. Özellikle bkzn. Jacques Lacan, *The Seminar of Jacques Lacan X. Anxiety: 1962-1963*, çev. Cormac Gallagher. London: Karnac Books, 2002. [TR: *10. Seminer: Kaygı*]
  7. Özellikle bkzn. Jean Laplanche ve Jean-Bertrand Pontalis, *Formations of Fantasy*, eds Victor Burgin. James Donald ve Cora Kaplan, London: Methuen, 1986.
  8. Slavoj Žižek, *The Plague of Fantasies*, London: Verso, 1997, 16.
  9. a.g.e., 17.
- İngilizce orijinali:** Araújo, Susana; Pinto, Marta Pacheco ve Bettencourt, Sandra. (2015) *Fear and Fantasy in a Global World*, Brill Publishing, ss. 1-6.

FREUD VE SONRAKİ DÖNEMDE FANTAZİ ANLAYIŞI

MATTHEW SHARPE - KIRK TURNER

ÇEVİREN: LARA ŞAHİN

Laplanche ve Pontalis (1968:7) tarafından “psikanalizin spesifik objesi” olarak tanımlanan fantazi (fantasy), Freud’un çalışmalarında başından beri anlaşılması güç ve tartışmalı bir kavram olmuştur. Hatta, lehte ve aleyhte görüşlerin yazıları aracılığıyla filtrelenen bu terim, hem klinisyenler hem de klinisyen olmayan akademisyenler arasındaki teorik açıklamalarda günümüze kadar bir devamlılık yakaladı. Anlamli şekilde fantastik veya aldatıcı düşünce biçimlerini belirlemek adına Freud, genellikle bu terimi teknik olmayan şekliyle kullanır. Burada oluşan zıtlık, gerçeklik ilkesine tabi olmuş olan rasyonel düşünceden kaynaklanır. Freud’a göre, erken çocukluk döneminde, çocuğun biyolojik ihtiyaçları bakıcıları tarafından neredeyse anında karşılandığı zaman, [çocuğun] düşüncesi tamamıyla haz ilkesine tabi olmaya devam eder. Dış gerçekliğe karşı istek

doyurma* ile ilgili fantazileştirilmiş senaryoları, [bu senaryoların] düş kırıklıkları ve engelleri ile birlikte, kontrol etmeye gerek yoktur. Çocuk geliştikçe, “gerçeklik ilkesinin sunulmasıyla birlikte düşünce etkinliğinin bir parçası bölünür; gerçeklik sınavasından bağımsız kalır ve yalnızca haz ilkesine tabi kalmaya devam eder” (Freud 1911: 222). Bu bölünmüş “düşünce etkinliği” Freud’un fantazi olarak adlandırdığı şeydir. Bu durum daha geniş şekliyle bilinçdışı düşünce gibi, gerçeklik ve arzuyu (wish) ayırt etmedeki tam bir başarısızlıkla karakterize edilir.

Bununla birlikte fantazi, kendinde, Freud’un “psşik gerçeklik” olarak adlandırdığı şeye sahiptir. Ve Freud bu öznel gerçekliğin, giderek psikenin ve nevroz anlayışının merkezine yerleştğini görmeye başlamıştır. Diğer yandan Freud “Yaratıcı Yazarlar ve Gündüz Düşleri”** adlı ünlü makalesinde olduğu gibi, bilinç-

li fantaziler veya gündüz düşleri hakkında konuşmaya devam edecektir. Bunlar, uykudaki rüyalar gibi *ars poetica*'da (şiir sanatında) da yoğunlaşma, yer değiştirme ve yansıtma mekanizmalarını kullanarak arzuların yerine getirilmesini sağlarlar. Üstelik bu arzuların birçoğu, Oedipus kompleksinin değişkenlerini ve "aile romantizmini" içeren erken çocukluk dönemimizi anımsamamıza yol açar (bir anne figürünü koruma, bir baba figürüyle evlenme vb.). Öte yandan, Freud'un 1897'den sonra "baştan çıkarma teorisini" reddetmesi sonrasında (bu teori cinsiyetin kökenlerini gerçek, tarihsel olaylara dayandırmaya çalışıyordu), Freud gitgide bilinçdışı fantaziden veya (bilinçli) fantazilerden söz edecektir: Kendisinin de söylediği gibi, "Bilinçdışı fantaziler ya başından beri bilinçdışıydı ya da –genelde olduğu gibi– bunlar bilinçli fantaziler, gündüz düşleri olmalarına rağmen kasti olarak unutuldu ve 'bastırma' yoluyla bilinçdışı hale geldiler". (Freud 1908: 161).

Öyleyse, Freud'un sonraki dönem fantazi anlayışının özellikleri nelerdir? Bilinçdışının gerçeklik ve kurgu arasındaki ayrımı yapamaması, erken çocukluk dönemi baştan çıkarmalarının hakikatini araştırmanın ortaya çıkardığı zorluklarla birlikte, Freud'u şu çıkarıma teşvik etti: Analizde ortaya çıkan erken çocukluk dönemi senaryolarının tarihsel gerçekliği, analizanın bu materyali serbest çağırışlar yoluyla üretmiş olması durumuna kıyasla psikanalitik açıdan daha az önemdeydi. Kısacası, analizanın genellikle baştan çıkarılma, ilk sahne (ebeveyn ilişkisine tanıklık etme veya kulak misafiri olma) ya da hadım edilme (kastasyon) hakkında bildireceği fantazmatik senaryolar, Freud için analiz nesnesi haline gelmiştir. Ve Freud'un son çalışmalarını takiben bu senaryolar –başka bir deyişle "materyalin bazı biricik elementlerine" uygulanan iç görü (Freud 1937: 261)– gerekli "yapılara" –yani bastırılmış materyalin çeşitli izlerinin somutlaştırılması, hastanın "erken geçmişi"– göre analistin yorumlarıyla daha az ilgili hale geldi. [1] Freud'un baştan çıkarma teorisi, erken çocukluk dönemi baştan çıkarmayla ilişkili travmanın geriye dönük olarak inşa edildiğini, ergenlik ve yetişkin cinselliğinin başlangıcıyla çocukluk anılarının yeniden oluşturulduğunu ortaya koymuştu. Dolayısıyla Freud'un bilinçdışı fantazi kavramı Laplanche ve Pontalis'in yorumladığı gibi bu geçmişi kapsama durumunu da içerir:

"İçeriklerinde, temalarında (ilk sahne, hadım edilme, baştan çıkarma [...]), kökensel fantaziler de bu geçmişi kapsıyor olma önermesini gösterir: Kökenler ile bağlantılıdır. Tıpkı mitler gibi, çocuğun karşısına çıkan başlıca gizemlerin temsilini ve çözümünü sunduğunu iddia ederler. Özneye bir açıklamaya

veya teoriye ihtiyaç duyacak gibi görünen her şey; bir meydana geliş, tarihin başlangıcı olarak dramatize edilir." (Laplanche ve Pontalis 1968: 11)

Bu nedenle –Žižek'in kategoriyi siyasallaştırmasında önemli olan– fantazinin ilk özelliği olarak bunlar, birçok kolektif mit gibi, başlangıç hikayeleridir. Baştan çıkarma fantazileri, cinselliğin kökenini anlatır. Hadım edilme fantazileri, cinsiyetler arasındaki anatomik farkın kökenini açıklar. İlk sahne fantazileri, bireyin kendi kökenini açıklar. İkinci bir özellik de burada, bizim bağlamımızda açığa çıkar. Freud'un birçok farklı kişinin fantazilerinin ortak içeriğiyle yüzleşmesi –"her durumda aynı içeriğe sahip aynı fantazilerin oluşturulmasıyla" (Freud 1916: 370)– ortak bir filogenetik kaynak hipotezi oluşturmaya itmiştir. "Tüm nevrotiklerin ve muhtemelen tüm insanların bilinçdışı fantazi depoları" var (Freud 1915: 269). Bu "depo", kalıtsal "anı izleri" aracılığıyla kişilere aktarılır. Bu "anılar" nihayetinde türlerin yaşamındaki tarih öncesi olayları, özellikle de *Totem ve Tabu* ve *Musa ve Tek Tanrıcılık*'ın "ilkel babasının" meşhur sözüme ona cinayetini anımsatır. Bu noktada, söylediğimiz gibi, Freud'un fantazi anlayışının kendisi proto-politik bir hal alır ve kolektif bilinçdışı olmasa da kolektif deneyimlerle bireysel psikolojinin belirlenmesine sıkıntılı bir şekilde işaret eder.

Karakteristik olarak Lacan'ın, yapısalcı dilbilim ve antropoloji ile olan etkileşimi ışığında fantaziye yeniden kuramsallaştırmaya yönelik çabaları, bir yandan da Freud'un birbirinden ayrılan formülasyonlarına bir birlik getirmeyi amaçlar. Freud gibi, Lacan da bireylerin psişik yaşamının altında yatan özgün veya temel bir fantazi olduğunu dile getirir. Freud gibi, o da bu fantazinin nihayetinde bir köken fantazisi içerdiğini iddia eder. Freud gibi, Lacan da özellikle 1950'lerin ilk formülasyonlarında, sinemada hareketin donma tekniğiyle karşılaştırarak, fantazinin nihai biçimde savunma işlevine hizmet ettiğini savunur ("belleğin seyri" ile yakından ilişkili ve Freud'un "perde anı"*** kavramıyla bağlantılı olarak): "Bu anlık olma durumu, fantazide sabitlenmiş bir şeye maruz kaldıktan sonra özneye eklemlenen tam anlam veren (signifying) sahnenin indirgenmesinin karakteristiğidir" (Lacan IV: 16/1/1957). [Lacan'ın da] ekleyeceği gibi; esas olan şey, kişinin her arzuların öznenin bir şekilde içselleştireceği (özne / nesne, aktif / pasif vb. gibi çeşitli biçimlerde) "senaryoyu veya hikâye yönünü yanlış tanıması" değildir (Lacan 2017: 387). Bu nedenle fantazi, öznenin, simgesel hadım edilme (dile ve kültüre veya simgesel düzene giriş) ve [hadım edilme ile birlikte] cinsel ve kuşaksal farkın tesis edilmesiyle bağlantılı olan travmatik kayıtlarla ilgili "eksikliği" gizlemeye çalışır.

Lacan için fantazi, bölünmüş özneyi ve öznenin arzularını büyük Öteki'ye karşı konumlandırmak açısından oldukça önemlidir (aşağıda detaylı olarak göreceğimiz gibi bu ilişki Žižek'in, fantazinin toplumsal etkilerini detaylandırmasına izin verir). Yine de Lacan, Freud'un bahsettiği mitsi ilkel babanın tarih öncesi cinayetiyle ilgili varsayımına karşı çıkmaktadır. Ve farklı bireylerin temel fantazilerinin yapısal özellikleri paylaştıklarını savunurken ortak filogenetik kalıtım kavramını reddetmektedir.

Lacan için fantazinin en önemli özellikleri, örneğin gündüz düşleriyle ilişkilendirilen "olumsal imgelelerin" aksine, Laplanche ve Pontalis'in (1968: 1) fantazi oluşumlarının "yapısal işlevi ve kalıcılığı" olarak adlandırdığı şeylerdir. Lacan, devam etmekte olan seminerinde, paylaşılan fantaziler de dahil olmak üzere [2], klinikteki hastaların bireysel fantazilerini anlatmanın ötesinde, bireysel öznenin bir bileşeni olarak fantazi "çerçevesinin" rolünün dikkate alınmasına önem verecektir. Onun Arzu Grafiği, örneğin, -dil, talep, ego ve özdeşleşme gibi doğal özelliklerin nasıl etkileşime girdiğine dair bir model- fantaziyi dilin anlamsal düzeniyle ilişkisinde, psikenin belirli bir bileşeni yapmaktadır. Lacan, fantazide "emin olduğumuz tek şeyin", öznenin "gösterenler zincirinin pervanesi [destekleyicisi]" olduğunu savunur (Lacan 2015: 212).

Konuşabilen özneler olarak, toplumlarımızın Simgesel düzeninde her birimiz doğal bir dil öğrenme ve cinsiyete dayalı bir kimlik benimsemeyle ilgili

gerekliliklerle karşı karşıyayız. Bu ortaklık, Lacan'ın farklı bireylerin temel fantazilerinin örtüşen boyutlarını açıklaması için yeterlidir. Bilindiği gibi, birey Oedipus kompleksinin çözümünde, enste karşı baba yasağının göstereni olarak "babanın adı" ile özdeşleşmeye yatkındır. Bu belirleyici ana kadar, çocuk anne için fallus (Gerçeğin içinde, gerçekten tatmin eden Şey) olma planıyla meşgul olmaktadır. Şimdiyse, bu ödipal öncesi arzudan vazgeçmeye mecbur bırakılmaktadır. Buradan itibaren, bireyin temel fantazisi, bu travmatik kayıpla veya Lacan'ın bahsettiği "simgesel hadım etme" ile başa çıkmanın fonksiyonel rolünü üstlenecektir —bu hem kız çocuklarının hem de erkek çocuklarının başına gelir.

Lacan'ın fantazi formülasyonu, bilindiği gibi, \$a (yasanın dayatmasıyla üzeri çizili öznenin nesne küçük a ile karşılaşması) şeklindedir. [3] Žižek'in de vurguladığı gibi (örn. 1997: 7-8), bunun işlevi her şeyden önce Kantçı anlamda 'aşkıdır': Dahası, Lacan da bize bunun "gerçeklik dünyasının içine işlemiş doku" olduğunu söyler (Lacan 2017: 200). Bu dokunun önemli rolü, öznenin gerçeklik ile uzlaşmasındaki boşlukları doldurmaktır. [Bu boşluklar] özellikle de insanın dili kullanmasıyla açığa çıkar (düşünme/oluş ve bilinç/bilinçdışı arasında) ve bu doku sayesinde öznenin tutarlılığının "solmasını" önlenmiş olur. Bu şekilde fantazi; bireyin nasıl ve ne arzu edeceğini, baştan aşağı yapılandırır. Lacan için, önceden belirlenmiş cinsel ilişki (*rappor sexuel*) ve cinselliğin olmaması; diğer tüm ihtiyaçlarımızın ötesinde, enstüel nesne seçimlerini yasaklayıp dış

evliliğe izin veren sosyal Yasa değişimlerine maruz kalır. Benzer şekilde, fantazinin geriye dönük yeniden yapılanmaları ne olursa olsun, (anne)-Öteki ile çocuk arasında sorunsuz bir ödipal bütünlük olmamıştır. [4] Bununla birlikte, nevrotiğin fantazisi, en eski deneyimlerinden kaynaklanan, ancak Öteki tarafından bireyden alınan, yüce, kayıp bir nesnenin varlığını varsayar. Bunun eski haline dönmesi, fantazinin temin ettiği şekliyle, popüler şarkının sözlerinde olduğu gibi “beni tekrar bütün yap” (make me whole again) demesidir. Bu nesne, nesne küçük a, özne tarafından “Gerçeğin küçük parçası” olarak varsayılan ve *Che vuoi?* (benden ne istiyorsun?) sorusuna cevap olabilecek, her bireyin ailesel ve daha geniş Simgesel düzende yer almaya çalışırken karşılaştığı şeydir (Žižek 1989: 95-114; Sharpe 2000-2001: 101-120). Özne, aşk nesnelerinde, bu nesneyle ilgili metonimler arayacaktır (bazı saç tipleri, konuşma tarzları, görünüşleri vb.). Bu nedenle, bir nesnenin kendisine öz olan bir şeyi yoktur: “insan arzusu bir nesneye değil, bir fanteziye (phantasy) göre ayarlandığı (coapté) için” bu nesne sadece arzunun yönlendirilmesine sebep olan bir yer tutucudur (Lacan VI: 12/11/1958). Bu anlamda, jouissance’a (zevke) karşı, kişinin arzusunun nesne nedeni olarak işlev görür.

Bununla birlikte, bu nesne, kesinlikle, sadece kaybolmakta olan bir nesnedir ve Simgesel hadım edilmenin Gerçeğini fantazmatik olarak örtmek için geriye dönük bir girişim oluşturur. Fantazi, “öznenin bölünmesinin kaçınılmaz olmadığını” söyler ve ekler, “gerçekten zevk alabilen Öteki, eksikliğimden sorumludur”. Bu bağlamda, psikanalizin sonu, Lacan’ın, fantazinin yolculuğu ve nesnenin düşüşü olarak adlandırdığı şeyi içerir. Özne, kendisine bütünlük kazandırabilecek hiçbir kayıp nesne olmadığını, yalnızca sorumluluklarını almaları beklenen kendi olumsal tarihini ve arzularını görmelidir.

Dipnotlar:

[1] Laplanche ve Pontalis’in (1973: 88) açıkladığı gibi, yapı, “bir yoruma kıyasla çok daha kapsamlı ve daha ileri gidilerek materyalden çıkarılan ve hem gerçek hem de fantezi (phantasy) yönleriyle öznenin çocukluk tarihinin bir kısmının yeniden oluşturulmasını amaçlayan, analist tarafından yapılmış bir açıklamadır”.

[2] Yine de yapısal ve dinamik rolü nedeniyle, sık karşılaşılan mastürbasyon fantazisi “Bir Çocuk Dayak Yiyor” önemlidir ve [Lacan], kariyeri boyunca sürekli tekrar ele almıştır.

[3] Esasen Lacan’ın çalışmalarında arzunun nesnesi ve “öteki”; yani egonun ikamesiyle ilişkili olan (agalma gibi ya da başkalarının içinde aradığımız o kıymetli şey gibi) “nesne küçük a”, yine Lacan’ın çalışmalarında hem “kayıp” nesne hem de doğası gereği ulaşılamaz/erişilemez olan ve arzuya sebep olan nesnedir. Bir başka deyişle, eksiklik kavramının örneğidir ve dilin varsayımı yoluyla, öznenin bilinç/bilinçdışı ayrımı sonucu arta kalır. Dolayısıyla, politik açıdan, taklit edilebilir ve el konabilir bir işlevdir. Detayları için metni takip ediniz.

[4] Doğrusu Yasanın dayatması olmadan, Lacan, bireysel arzuların yalnızca psikoz formlarını tetikleyen bir durum olarak ilk Ötekinin talebine tamamen maruz kalabileceğini savunmaktadır.

Editör Notları:

* Freud’un kullandığı Wunsch kelimesi, Lacan’ın désir kavramına denk gelmektedir. Freud’un Wunsch kavramı, İngilizceye wish olarak Türkçeye ise istek olarak çevrilmiştir. Lacan’ın désir kavramı ise İngilizceye desire Türkçeye de arzu olarak yerleşmiştir. Bu yazıda yazar, Freud’dan bahsederken wish, Lacan’dan bahsederken desire kelimelerini kullanmıştır. Biz yazıda paralellik olması adına her iki kavramı da arzu olarak çevirdik. Ancak wish-fulfillment kavramı, standard Freud çevirilerinde istek doyurma olarak kullanıldığından okuyucuyu yanıltmamak adına sadece burada istek kelimesi kullandık.

** Freud, S. “Yaratıcı Yazarlar ve Gündüz Düşleri”, Sanat ve Edebiyat (Çev. Dr. Emre Kaplan ve Ayşen Tekşen Kapkın) içinde ss. 121-135, Payel Yayınları, 1999.

*** “Perde anı (alm. Deckerrinnerung; ing. Screen-memory; fr. Souvenir-écran): Perde anı terimi, çok net olarak anımsanan ancak ve görünür anlamı olmaması ile belirgin çocukluk anıları için kullanılır. Bu anıların çözülmesi çocukluğun önemli olaylarına ve bilinçdışı düşlemlere gönderme yapar. Perde anı bastırılan unsurlarla savunma arasındaki bir anlaşmanın sonucu olarak ortaya çıkar.” [Kaynak: Talat Parman (2000). “Türkçe Psikanaliz”, Psikanaliz Yazıları içinde, 1:135-136]

İngilizce orijinali: Sharpe, M. ve Turner, K. “Fantasy in Freud and Lacan”, Routledge Handbook of Psychoanalytic Political Theory (Ed. Yannis Stravarakakis) içinde ss. 187-190, Routledge Taylor & Francis Group, 2020.

KLEIN VE LACAN: BİR FENOMEN OLARAK FANTAZİ

GREGORY A. TROTTER

ÇEVİREN: HİLAL ÜNEY

Lacan'ın fantazi kavramını tartışırken terminolojiye dikkat etmek önemlidir. Başlangıçta fantazi, hayal gücünün bir ürünü, bir çeşit imgesel psişik bir aktivitedir. Psikanalitik fantazi kavramı, Laplanche ve Pontalis tarafından "savunma süreçleri tarafından büyük ya da küçük çapta bir şekilde çarpıtılmış, öznenin kahraman olduğu, isteğin (son tahlilde, bilinç-dışı bir isteğin) yerine getirildiği imgesel bir sahne" olarak tanımlanmıştır (Laplanche & Pontalis, 1973, 314). Böylelikle fantazinin, imgeselin bir parçası olduğu söylenebilir. Ama bu, Lacan'ın titizlikle açıklanmış fantazi kavramıyla ilgili karışıklığa ve hataya yol açar. Bunu da netliğe kavuşturmak için Lacan'ın "düzlemler kuramı"na başvurabiliriz.

Lacan insan deneyimini oluşturan "düzlem" (register) Gerçek, Simgesel ve İmgesel olarak üçe ayırmıştır. Bu düzlemler de insan öznelliğini kavramsal-laştırmak için Lacanyen açıdan kuramsal bir temel oluşturur. Richard Boothby'nin de belirttiği gibi "imgesel, simgesel ve gerçeğin üçlü ayrımı Lacan'ın çalışmasının ana hatlarını oluşturur" (Boothby 1991,

19). Gerçek, her zaman imgesel izlenimler barajıyla İmgesel düzenden geçerek ve de bu imgesel izlenimlerin üzerini kaplayan dilsel, kavramsal aygıtlarla Simgesel düzen tarafından filtrelenmiştir. Gerçeklik olarak deneyimlediğimiz şey, İmgesel ve Simgesel düzenlerin kesişim noktasında yatmaktadır.

Gerçek düzlemini açıklamak ise daha zordur. Amacımıza uygun olarak Gerçek'in bir çeşit Kantçı numenal evren olarak işlendiğini bildirmek yeterli olacaktır (1). Lacan sıklıkla bunu "kayıp neden" olarak tanımlamıştır. Lacan ikinci seminerinde Aristoteles'ten ödünç aldığı *tuché* ve *automaton** kavramlarına, gerçek ile simgesel ve imgesel gerçeklik arasındaki ilişkiyi tanımlamak için yer vermiştir. Gerçek, gerçeklikte meydana gelen olayları katalizör gibi işleyen anlamına gelen bir "tychic"tir** ama kendi içinde anlaşılmazdır. İmgesel-Simgesel gerçeklik, Gerçeğin üzerini örtmeye hizmet eder.

Önemli olarak, bir düzen diğerlerinden tamamen ayrıştırılmaz. Lacan için özne, bu üç düzenden herhangi birine indirgenemez; daha ziyade bu üçünün

kesişim noktasında konumlanır. Böylelikle fantazi bu düzlemlerin her birinin özelliklerinden oluşur (aslında yukarıda bahsedilen bu iddia genel olarak insan davranışı için geçerlidir). Fantazi sadece (en yaygın anlamının atıfta bulunduğu gibi) imgeselin alanına ait değildir. Aslında Lacan için fantazinin yapısında ve oluşumunda en büyük paya sahip olan simgesel düzendir. Bruce Fink'in de belirttiği gibi "fantazide imgesel, simgesel tarafından çoktan dönüştürülmüş, yapılandırılmış ya da üzerine yazılmıştır" (Fink 2014b, 40).

Neden fantazi imgesel bir fenomen olmaktan ziyade çoğunlukla simgeseldir? Lacan, fantazinin erken dönem kavramsallaştırmasında Melanie Klein'in çalışmalarına birkaç atıfta bulunur. Lacan'ın düşünceleri geliştikçe, Klein, onun kendine özgün metapsikolojik fantazi kavramı için açıkça bir tür kıyas noktası gibi işlev görür çünkü Lacan'a göre Klein, imgesel düzlemin ötesine geçmez. Klein ve Klein'in İngiliz nesne ilişkileri ekolünden gelen takipçileri için, erken çocukluk dönemi fantazileri bireyin psikisinin şekillenmesinde belirleyici bir rol oynar. Bu neredeyse tüm psikanalitik yaklaşımlar için doğrudur ama fantazi Kleinci teoriyle öyle bütünleşmiştir ki fantazinin psişik yaşamın kökenini oluşturduğu söylenebilir. Aslında Klein için bilinçdışı fantazi "bilinçdışı düşünmenin içeriğiyle eş anlamlıdır" (Erreich 2015, 248). Lacan'ın da Klein'in fantezi üzerine düşüncelerini karakterize ettiği gibi:

"Kleinci perspektiften ...öznenin gerçeklikle ilgili tüm öğrenmesi, ilk önce iyi ve kötü olarak sınıflandırılan ilk nesnelerin fantazmatik ve halüsinatif oluşumları tarafından desteklenmesi ve hazırlanmasıyla olur; bu kurulan ilksel ilişkiler öznenin sonraki yaşamında özneye gerçeklikle ilgili yaşayacağı ilişkilerin temel türlerini verecektir." (Lacan 2017, 199)

Lacan düşüncelerinin bu aşamasında -1957-1958'in beşinci semineri olarak adlandırılan *Formations of the Unconscious* [Bilinçdışının Oluşumu] başlıklı seminerde- Kleinci teoriye ve özellikle de fantazi kavramına oldukça eleştirel yaklaştı. Lacanyen perspektiften Kleinci fantazi, öznenin ortaya çıkan bir görüntüsü tarafından tuzağa düşürülmesinden oluşur. Başka bir deyişle, Kleinci fantazi kavramı simgesel düzende ne oluşturulmuştur ne de konumlanmıştır. Bu da sorunlu bir fantazi teorisine neden olur. Alıntılardan sonraki açıklamasında Lacan, Klein'in esas itibarıyla "normal" öznenin psikotik bir tanımını öne sürdüğünü açıklar: "Burada gerçekten öznenin psikotik bir yapısı diyebileceğimiz bir şey var. Bu açıdan normal bir özne kısaca deneyimle uyumlu

ve iyi sonuçlanan bir psikozdur." (Lacan 2017, 200). Lacan, Klein'in fantazi konseptinin sonunda bir çeşit Berkeley tarzı idealizme yol açtığını iddia eder; böylece özne dışsal gerçekliklerle çakışan "normal" durumlarda kendi fantazmatik deneyimlerini yaratır.

Klein'in fantazi teorisinde eksik olan nedir? Lacan için, oldukça iyi yapılandırılmış olan bu simgesel alan, öznenin ilk etapta fantazmatik nesneleri oluşturabilmesi için gereklidir ve bu aşkın bir koşuldur. Lacan sorar;

"Peki gerçekliğe ilişkin olarak, nasıl kökensel gerçeklik olarak insan gerçekliğinin içine giren gösterenleri görmezden geliriz? Dil vardır, dünya üzerinde konuşur ve bu yüzden şeyler serisi, yani *gösterilen nesneler* vardır. *Eğer gösterenler olmasaydı, bu nesneler de olmazdı.*" (Lacan 2017, 205; vurgular eklenmiştir).

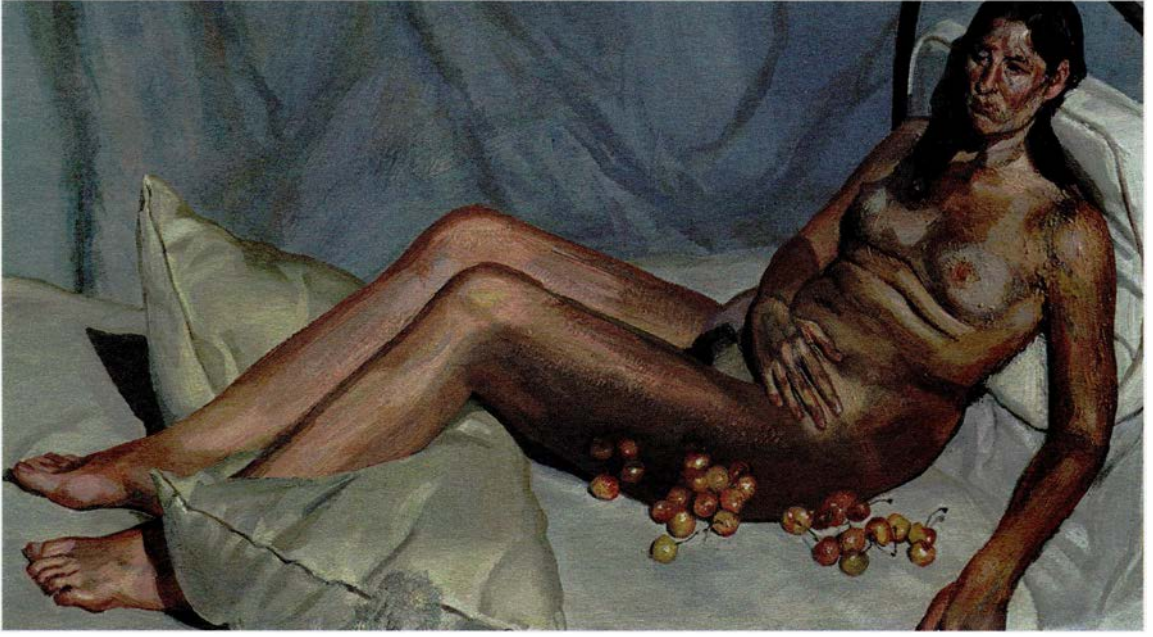
Lacan burada öznenin her zaman zaten simgesel (olarak oluşturulmuş) dünyanın içine girdiğini öne sürüyor. Simgesel düzen, öznenin ayrıcalıklı nesnelerinin oluşumunu mümkün kılan, farka dayalı şekilde yapılandırılmış gösterenlerin önceden var olan bir matrisidir; bu nesneler, simgesel düzen içindeki varlıkları sebebiyle, kısmen, özne için ifade ettikleri şey haline gelirler. Bu nesnelerin sadece bu düzenin parça ve parselleri olması halinde özne onları tanımlayabilir. İlerleyen sayfada devam ediyor:

"Peki öyleyse, içgüdüleri başarısızlıkla adapte olmuş bu adamın, kendi elleriyle, dünyayı deneyimini biçimlendirme isteği neden? Gösterenlerin olması bunun için kesinlikle gereklidir ve gerçeklik deneyimlerini ifade edebilmesinin başlıca yolu ise -bunu söylemek neredeyse sıradan ve aptalca- sestir. Onun aldığı eğitim ise esasen yetişkinlerin konuşmasından gelir." (Lacan 2017, 206)

Bu, tam olarak "yetişkinlerin konuşması" aracılığıyla çocuklara tanıtılan, gösterenlerin etkileşimidir ve bu da fantazideki simgeselliğin önceliğini belirler. Bu durum fantazilerin sadece mevcut olan bir simgesel düzende oluşabileceğini gösterir.

Sonraki paragrafta Lacan, öznenin simgesel düzene daldırılmasıyla ilgili detayları aynı çizgide açıklamaya devam ediyor. Daha da önemlisi bu daldırma, öznenin yıkandığı dili anlayabilme yeterliliğinden bile önce meydana gelen bir şeydir².

"Ancak Freud'un bu deneyim üzerine elde ettiği önemli ayırım, başlangıçtan beri, ilk nesne ilişkilerinden, hayatta kalmasını sağlayan ilksel, birincil nesne olarak annesel nesneyle çocuğun kurduğu ilk ilişki-

sini takip eder —hareket seviyesinde, işitsel seviyede ve başkasının dediklerini anladığı seviyede işlenen dil ediniminden bile önce çoktan simgesellik vardır. (Böylece, halihazırda simgesel düzene girmiş olan) Bu nesne, simgesel süreçte etkilidir ve gösterenin varlığını —çok erken bir aşamada— dünyaya sunma rolünü oynar.” (Lacan 2017, 206).

Bu açıklamalar Lacan’ın daha önce öne sürdüğü gösterenler olmadan nesnelerin, oldukları gibi olamayacağı iddiasının bir parçasıdır. Dolayısıyla Klein’in aksine Lacan için, öznenin belirli bir nesneyle yaptığı imgesel özdeşleşmenin ötesinde fantazi için ek bir katman vardır. Lacan’a göre, (Kleinci nesne ilişkileri kuramcılarına göre “iyi” ya da “kötü” olması gereken³) bir nesnenin anlamlı olabilmesi için, öznenin fantazmatik yapılarını mümkün kılan psikesinden (“asıl gerçeklik” olarak gösterenden) bağımsız olarak var olan simgesel olarak yapılandırılmış bir gösterenler ağı olmalıdır. 5. *Seminer*’deki gösterenin önceliği ile ilgili bu iddialar, Lacan’ın 1955-1956 yılındaki üçüncü seminerindeki ifadeleriyle aynı etkiye sahip olarak yankı bulur. Orada şöyle der: “Benim tezim... şu yolu izler —gerçeklik *öncelikli olarak* simgesel hiçleme [néantisation] tarafından işaretlenmiştir.” (Lacan 1993, 148)⁴. Başka bir deyişle, başından beri öznenin dünyası simgesel olarak yapılandırılmıştır. Önceki açıklamadan hemen sonra şunu ifade etmiştir: “Çocuk, dili konuşmayı öğrenmeden önce, simgesel düzende mevcut olan gösterenlerin ortaya çıkmış olduğunu varsaymalıyız. Gösterenin ilkel görünümünden bahsettiğimde ise bu zaten dil anlamına gelmektedir.” (Lacan 1993, 149). Bu bağ-

lamda, Fink’in de belirttiği gibi simgesel, imgeselin “üzerine yazar” ya da dolaylıdır. Aslında, Lacan’ın birçok çalışmasının özelliği olan, simgesel olanların imgesel fenomenler “üzerine yazma” eğilimi, özellikle 1950’ler ve 60’ların başında onun en yapısalcı döneminde üretilmiştir.

Darian Leader, Lacanyen fantazi yaklaşımının, Kleinci yaklaşıma karşıt olan bu yönüne vurgu yapmaktadır. Lacan için çok önemli olan imgesellik ve fantazi arasındaki ayrımı vurgularken Lacan’ın “Klein ve onun takipçilerini fanteziyle imgeselliği karıştırdıkları için azarladığını” belirtir (Leader 2015, 84). Bu karışıklık tam olarak Klein’in simgesel kavramını kendi fantazi teorisine dahil etmedeki başarısızlığından kaynaklanmaktadır. Susan Isaacs’ın 1948 tarihli “The Nature and Function of Phantasy” [Fantezinin Doğası ve İşlevi] adlı makalesine yorum yaparken Leader, bu makalenin, Klein’in fantazi kavramı hakkında, Klein’in kendi yazdığından çok daha tanımlayıcı, eksiksiz bir biçimde hizmet ettiğini kaydeder. Ayrıca Leader, Lacanyen görüşteki Isaacs’ın, Klein’den esinlendiği “kelimeler herhangi bir şekilde fantazi için bir iskele değildir” savını eleştirir (Isaacs 1991, 284). Bilinçdışı fantazilerin başlı başına kelimelerden oluşmadığı doğru olsa da öznenin fantazilerini oluşturan imgeler, konumlarını diğer nesnelerle olan ilişkileri yoluyla elde eder. Bu nedenle, “Lacan’ın argümanı [Isaacs’ın tezinin] tam tersini ima eder: [Fantazi] nesne sadece kelimelerle ilgili olan değerini alır” (Leader 2015, 91). Ne anlamda?

Lacan’ın bilinçdışı-bir-dil-gibi-yapılanmıştır ifadesi-

ni dikkatle incelerken yoğun bir şekilde daldığı yapısal dilbilime atıfta bulunarak, belirli bir dilsel sistemdeki terimlerin sistemde bulunan diğer dillerle kurduğu ilişkilerle anlamlı/belirleyici olduğu belirtilir. Bu şekilde herhangi bir sistem, sistemin terimlerini diğerlerinden ayırt edilebilir kılmak için yeterli sayıda farklılık olduğu sürece bir dilin yapısına sahip olabilir. İmge sistemleri, diğer nesne türleri arasında bu şekilde yapılandırılabilir. Bu kritik nokta, yukarıda da alıntılanan Lacan'ın Klein eleştirilerinin arkaplanı için çok önemlidir. Öncelikli olarak bir öznenin fantazmatik nesneleri tanımlayabilmesinin tek yolu, simgesel bir ilişki sistemi içinde yer almasıdır. Bu yüzden, Lacan'ın yapısal dilbilimi harmanladığı psikanalitik yorumuna göre fantaziler, simgesel yapılaşmanın dilsel sistemdeki olasılığının koşullarına sahiptir. Tabi ki konuşan varlıklar olarak, konuşma burada hala çok önemli. Bir çocuk her ne kadar ebeveynleri tarafından konuşulan dili tamamen anlayamasa da dil, yine de, çocuğun kendi dünyasını dolduran nesnelerle ilişkisini bildirir ve bu yüzden de söylenilen kelime fantazi için bir çeşit "yapı iskelesi" işlevi görür. Burada Lacan için imgelem (hayal gücü) ve fantazi arasındaki temel ayrım yatar —Lacan'ın, diğer psikanalistler arasından, Klein'i görememekle suçladığı bir ayrım. "The Direction of the Treatment and the Principles of its Power"da (Tedavinin Yönü ve Gücünün İlkeleri) [Lacan'ın] belirttiği gibi, "hatasını kabul etmeyen, fantaziye imgeleme indirgeyen herhangi bir kışkırtma, yanlış bir kanıdır —konuyu çok ötelere taşıyan Kleinci okul da bu yanlış kanıdan muaf değildir; gösteren kategorisini göz ucuyla bile görememişlerdir." (Lacan 2006e, 532). Klein'in imgelem ve fantazi kavramlarını birleştirmesine karşı Lacan, "bilinçdışı fantazinin, gösterenler yapısı içindeki bir imge kümesi olarak tanımlanmasıyla artık herhangi bir zorluk yaratmadığını" konusunda ısrar eder (Lacan 2006, 532).

Daha da önemlisi Lacan'ın yapısal kimliklerini belirleyen, kesinlikle, fantazi kavramının simgesel boyutudur. Gilles Deleuze 1972'deki "How Do We Recognize Structuralism?" (Yapısalcılığın Nasıl Farkına Varırız?) adlı makalesinde, belirsiz kabul edilen yapısalılık düşüncesinin birkaç ana özelliğini tanımlamaktadır. Bu özellikler (ya da Deleuze'ün bahsettiği "kriterler") arasından ilki, imgesel ve gerçek arasındaki ilişkiye aracılık eden simgesel bir düzen önermesidir: "Ancak yapısalıcılığın ilk ölçütü simgesel olan üçüncü bir düzenin, üçüncü bir sistemin keşfi ve tanınmasıdır. Simgesel olanın gerçekle olduğu gibi imgesel olan ile de karıştırmaktan imtina etmek, yapısalıcılığın ilk boyutunu oluşturur."

(Deleuze 2004, 171). Deleuze'e göre, simgesel olanın üzerine yerleştirilen vurgu, yapısalıcılığı diğer felsefi yaklaşımlardan ayırır: "Biz, gerçek ve imgesel arasındaki kesin bir ayrıma ya da ilişkiye alışmış, hatta neredeyse şartlandırılmış durumdayız. Bütün düşüncelerimiz bu iki kavram arasında diyalektik bir oyun oynar." (Deleuze 2004, 171). [Deleuze'ün] de belirttiği gibi Freud'un düşüncesi bile bu eğilimden etiketlenmiştir: "Freudyenlik bile iki temel ilke perspektifinden yorumlanır: gerçeklik ilkesiyle onun hayal kırıklığına uğratma gücü, haz ilkesiyle onun halüsinatif doyum gücü." (Deleuze 2004, 171). O halde Lacan'ın analitik yeniliği kısmen simgesel olanı psikanalitik teoriye sokmaktan ibarettir⁵. Daha önceki paragraflarda ayrıntılı olarak da açıklandığı gibi, onun fantazi kavramı bu yapısalıcı çerçeveye tam olarak uymaktadır. Bir öznenin fantazilerinin başkalarıyla olan ilişkileri tarafından üretildiğini, yani öznel olarak yaratılmak yerine başkalarının fantazilerinin dayatıldığı düşünüldüğünde bu, daha da belirgin hale gelir.

Dipnotlar:

1. Lacan, Gerçek'in (bazıları birbiriyle çatışan) birkaç tanımlamasını sunar. Yeri gelmişken belirtelim; Lacan için bu çelişkili tanımlamaları açıklayan, onu kavramsallaştırmak için simgesel olarak yapılandırılmış çabalarımızdan kaçan Gerçek'in doğasıdır. Richard Boothby ise şöyle yazmıştır: "Gerçek kavramı belki de en iyi şekilde, tam olarak, diğer iki düzleme eksik olan ve onlardan kaçan bir şey olarak tanımlanmıştır. Gerçek ne imgesel olarak tasvir edilir ne de simgesel olarak temsil edilir, o her zaman -hala- tamamlanmamış (askıda kalmış), radikal olarak dışlanmış, tümüyle kavranmamış olandır. Lacan'ın da ortaya koyduğu gibi 'gerçek imkansızdır.'" (Boothby 1991, 19). Dolayısıyla, bunun Lacan'ın Gerçek algısını tümüyle yakaladığını söylemek doğru değildir. Lacan'ın Gerçek'in ayrıntılı açıklaması için Eyers, 2012'ye bakınız.
2. Lacan kendisiyle gösterenlerle "yıkılmış" özne hakkında konuşur: "insan gösterenlerin banyosuna [daldırılmış] doğar" (Quoted in Fink 2014a, 19).
3. Klein tarafından "iyi nesne" ve "kötü nesne" kavramları, bireyin nesnelerle olan ilk ilişkisini adlandırmak için kullanılmıştır (buradaki "nesne" terimi kesin olarak psikanalitik anlamda tasarlanmıştır). Laplanche ve Pontalis bu Kleinci kavramlara ilişkin onların "bebeğin fantezi hayatında görünen en erken kısmı ya da tam içgüdüsel nesneleri adlandırmak için Melanie Klein tarafından sunulduğunu" belirtmiştir. "İyi" ve "kötü" nitelikleri, sadece memnun edici ya da sinir bozucu doğalarının bir sonucu olarak değil, aynı zamanda öznenin onlar üzerindeki libidinal veya yıkıcı güdülerinin bir yansıması olduğu için bu nesnelere atfedilmiştir. Klein'a göre, kısmi nesne (meme, penis) 'iyi' ve 'kötü' nesneye ayrılmıştır, bu bölme kaygıya karşı birincil savunma biçimidir. Tam nesnenin ise benzer şekilde bölündüğü söylenir ('kötü' anne ve 'iyi' anne vs.). (Laplanche ve Pontalis 1973, 187-188). Klein için, bu kavramlar bireyin (özellikle küçük bir çocuğun) dışal dünyaya karşı çoğunlukla çatışmalı, kararsız ya da saldırgan duygularını ifade eder. Örneğin "iyi meme"nin bebeği beslediği, "kötü meme"nin ise çocuk açlık acısı içindeyken onun duygularını yansıttığı belirtilir.
4. İlginçtir ki burada Lacan'ın kullandığı "hiçleme" [néantisation]

terimi, Sartre'in neolojizminin (yeni sözcüklerinin) temelidir. Sartre bu terimi, *Varlık ve Hiçlik*'te, öznenin dünyayla ilişkisini bir olumsuzlama, uzaklık ya da eksiklik olarak tanımlamak için kullanır. Lacan'ın, bu örnekte, bu terimi benzer şekilde kullandığı görülüyor.

5. Bu keşiften Lacan'ın övgü alıp almaması tartışılır; Lacan, simgesel olarak yapılandırılmış bilinçdışının Freud'da zaten mevcut olduğu konusunda diretmiştir. Örneğin, üçüncü seminerinde Lacan "dikkatimizi gösterene odaklarken Freudyan keşfin başlangıç noktasına dönmekten başka bir şey yapmıyoruz" diye belirtir. (Lacan 1993, 221). Benzer ifadelerle "The Subversion of the Subject and the Dialectic of Desire" (Öznenin Yıkımı ve Arzunun Diyalektiği) adlı yazısında şunu yazar: "Freud'dan itibaren bilinçdışı, bir yerlerde (başka bir evrede ya da farklı bir sahnede –der Freud–) tekrarlayan ve direten gösterenler ağı olmuştur —bu da edimsel söylemin sunduğu kesiklere ve etkilemekte olduğu düşünmeye müdahalelerin kaynağıdır. Bu formülasyonda, benim denebilecek şey ancak Freud'un deneyimi keşfettiği yazılarına çok

yakın olarak doğruladığım, en önemli terimin gösteren olduğudur..." (Lacan 2006f, 676).

Editör Notları:

* Lacan'ın tuché ve automaton üzerine söyledikleri, Türkçe kaynak olarak *Psikanalizin Dört Temel Kavramı: Seminer 11. Kitap*'ta bulunabilir. (ed.n.)

** **Tychic:** Şans anlamına geldiği söylenebilir. Yunanca şans anlamına gelen τύχη (týchi) kelimesinden köken alır. İngilizcede tychism akımı ile kavramsallaşmıştır. Amerikan filozof Charles Sanders Peirce (1839-1914) tarafından oluşturulan tychism akımı, evrende mutlak şansın ya da karasızlığın, belirsizliğin ana faktör olduğunu öne süren bir teoridir, temellerini kapsamlı evrimsel kozmolojiden alır. (ed.n.)

İngilizce orijinali: Trotter, G. A. "Lacan's Symbolic Account of Fantasy", *The Fantastic Structure of Freedom: Sartre, Freud, and Lacan* içinde, ss. 90-98.

SON ZAMANLARDAKİ FANTAZİ TARTIŞMALARI: BAAS, BERNET VE ŽIŽEK

ED PLUTH

ÇEVİREN: M. SALİM DİN

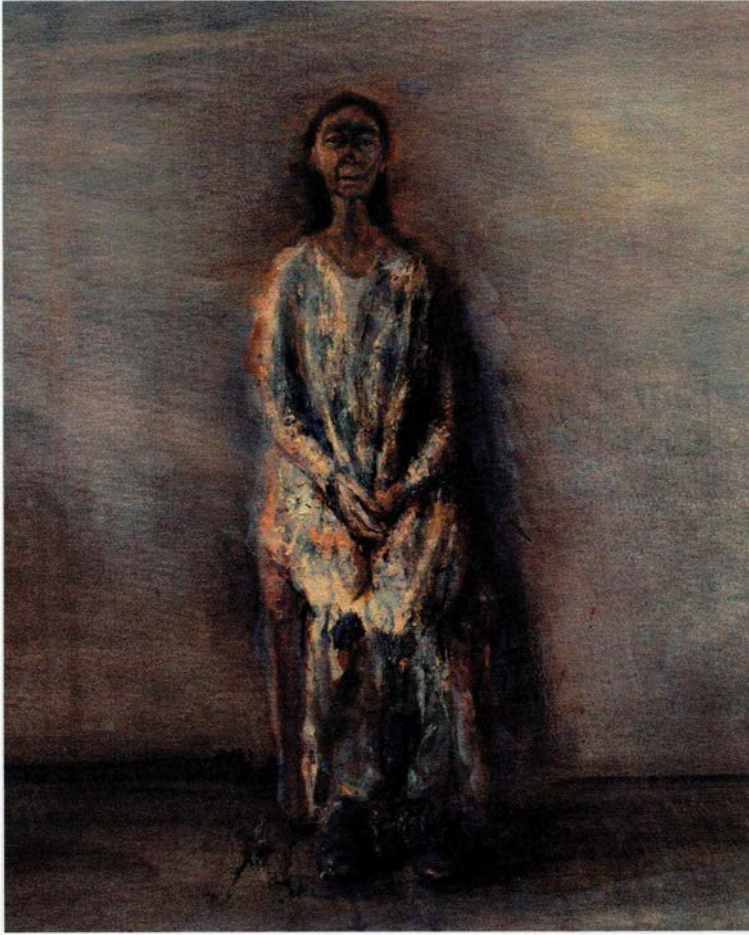
Freud fantaziyi bir “imgesel durum” olarak tanımlamaktadır (1961a [1919e], 179). Bu, fantazinin, birey tarafından etkin bir şekilde imgelenen (hayal edilen) bir tatmin yardımı gibi bir şey olduğu fikrini bize vermektedir. Gündüz düşleri bunun güzel bir örneğidir. Gündüz düşleri şüphesiz “imgelenenler” sınıfına girse ve genellikle “fantaziler” olarak anılsa da Lacan’ın fantazi ve bazen “temel fantazi” dediği şey çok farklıdır ve daha sınırlı bir anlam taşımaktadır. Buna rağmen bu anlam yine Freud’un fantazi kuramına dayanan bir anlamdır. Rudolf Bernet, Freud’un çalışmalarıyla şöyle bir ayrımın olduğuna dikkat çeker:

“Yaratıcılık” [*fantaisie*] olarak anlaşılan imgelem ile “fantazi” [*fantasme*] olarak anlaşılan imgelem arasında ilerlemeli bir ayrım vardır. “Yaratıcılık” [*fantaisie*], yönelimsel nesnelerinin “gerçekte” var olmaması özelliğini gösteren otonom bir psişik etkinliğe işaret etmektedir. [...] Ancak Freud’un, bilinçdışı-

nın “psişik gerçekliği” denilmesi gereken şeyi ilerlemeli olarak keşfetmesi ile, öznel imgesel ve nesnel gerçeklik arasındaki karşıtlığın pek önemi kalmamaktadır. Gerçeklikten bir kaçış olmayan imgesel etkinlik, psişik temsilin zorunlu işi ile gitgide daha fazla ilişkilendirilmektedir [...]. Bu, artık serbest yaratıcılık değil, *fantazi* konusudur. (Bernet 1993, 193)

Lacan’ın çalışmalarında fantazi diye anılan şeyin, aynı zamanda “psişik temsilin zorunlu işi”nin parçası olan bir imgesel etkinlik örneği olduğunu ileri sürmekteyim. Günlük anlamında fantazi, Bernet’in serbest yaratıcılık olarak bahsettiği şeye daha yakın olabilir. Metnin ilerleyen bölümlerinde *fantazi* terimini sadece önceki (“psişik temsilin zorunlu işi”nin parçası olan bir imgesel etkinlik örneği) anlamında kullanacağım.

Bernet’in anlayışı, Freud’un çalışmalarındaki fantazinin, ötekiler ve dünya ile olan gerçek bir ilişkinin

çarpıtılmış hali veya istenen bir ilişki olmadığını vurgulama erdmine sahiptir. Freud'daki fantazi böylesi ilişkilerin etkin olarak icat edilmesi, ortaya çıkarılmasıdır. Bernet, daha sonra, fantazinin "ulaşılabilir bir arzu nesnesinin, Kantçı anlamda, bir tür şeması" olduğunu öne sürmektedir (1993, 196). Fantazi kesinlikle, sanatları "insan ruhunun derinliklerinde gizli" olan ve basit bir bilinç, yansım etkinliği olarak görülemeyecek Kantçı bir şemaya yakın görünmektedir (Kant 1965 [1787], B180). Bu konuda yorum yapanlar da benzer açıklamalarda bulunmuşlardır. Žižek de "arzunun ekonomisindeki fantazinin rolünün, bilgi sürecindeki aşkınsal şematizmin rolüne denk olduğunu" söylemiştir (1989, 119). Žižek ayrıca fantazinin işlevini, bir nesneyi arzu nesnesi olmaya hazırlama

biçimi açısından açıklar: Fantazi, aksi halde etkisiz olan nesnenin üzerine konulan ve onu arzulanabilir hale getiren bir ekran gibi, (kendi içinde belki az önem taşıyan) deneyimsel bir nesneyi arzu nesnesi haline getirmektedir. Bernard Baas, fantezi ve şematizm arasındaki bağlantıya dair en fazla çalışmayı yapmıştır ancak şemayı fantazinin kendisine değil de fantazi yapısı diyebileceğimiz bir şeyin belirli bir parçasına konumlandırarak Žižek ve Bernet'den ayrılmaktadır. "Fantazi, *a priori* arzulama yetisi ile deneyimsel nesnenin sentezini (nesne *a'nın*, arzunun üzeri çizili öznesi ile eklemlendiğinde meydana getirdiği bir sentezi) mümkün kılmaktadır. Bu, Kantçı bilgi kuramındaki aşkınsal sentezin ilerlediği mekanizma ile tam olarak aynı mekanizmadır [*dispozitif*]." (Baas

1992, 71). "Nesne *a*", fantazideki nesne için kullanılan Lacan'ın bir terimidir. Baas, nesne *a'yı* Kantçı şema olarak görmektedir; zira nesne *a*, deneyimsel arzu nesnesine geçişi mümkün kılan şeydir. Baas buna "epithemon" demektedir (Kantçı terimler olan "numen" ve "fenomen" üzerine tasarlanmış, arzu nesnesi için kullandığı Baas'ın kendi terimi).

Burada Baas'ın, sentezi mümkün kılan *fantazi* ve söz konusu senteziyi "meydana getiren" nesne *a* arasında yaptığı ayrımı dikkat etmekte fayda var. Fantazi, Baas'ın "a priori" arzulama yetisi dediği şey ile deneyimsel arzu nesnesinin sentezini "mümkün kılmaktadır" ancak sentez, nesne *a* tarafından *meydana getirilmektedir* [*opérée*]. Tabii ki, "mümkün kılmak" ve "meydana getirmek" arasında bir fark mevcut. Fantazi, Baas'ın sözünü ettiği sentezi mümkün kılmaktadır ancak nesne *a* olmadan bu sentez meydana gelememektedir. Nesne *a*, Baas'a göre, fantazinin bir unsurudur. Bu nedenle Baas nesne *a'yı* (fantazinin kendisini değil) Kantçı bir şema olarak görmeye meyillidir.

Baas'ın aksine ben fantazinin, nesne *a'yı* üreten bir işlem olduğu görüşündeyim ve bunun neden önemli olduğunu yakında göreceğiz. Baas ile anlaşmazlığa düştüğüm nokta, onun "Arzu nasıl mümkündür?" gibi temel olarak Kantçı bir soru sormasından kaynaklanmaktadır. Bu soru Baas'ı bir "a priori arzulama nesnesi" varsaymaya iter ve onun, yalnızca *deneyimsel* nesnelere karşı olan arzunun nasıl mümkün olabileceğinin açıklamasını vermesini gerektirir. Baas, Lacan'ın çalışmalarındaki arzunun gerçekten bir nesneye karşı olmadığını bilmektedir. Buna karşılık sorduğu soru, arzunun kendisini, aslında öyle olmasa da, belirli bir nesneyi

arzulama olarak görmesinin nasıl mümkün olduğu-
dur. Baas'ın bu soruya cevabı fantazidir. Yani Baas,
fantaziyi "saf arzu" dediği şeyin kirlenmesi olarak
tanımlamaktadır. Saf arzu, fantasi tarafından tuzağa
çekilmemiş arzudur; "kesinlikle ortaya konulamaz,
kesinlikle tasvirin ötesinde" olan şeye karşı duyulan
arzdur (1992, 71). Lacan'ın etiği, Baas'a göre, böyle-
si bir saf arzunun yetiştirilmesi ile ilgilidir.

Lacan'ın etiği, yedinci seminer ve "Kant avec Sade"
[Kant ile Sade] makalesi zamanında bu şekilde olsun
veya olmasın (birçoğu Lacan'ın böyle düşündüğünü
kabul etse de ben bu konuda şüpheliyim) daha sonra,
bana göre, Lacan'ın böylesi bir saf arzuyu amaçlama-
dığı açıktır. Yani, fantazinin aslında saf olan bir arzu-
yu kirlettiğini söylemek ne kadar doğru olur? Lacan,
fantazinin arzuyu yapılandığı ve arzuya yol açtığı
konusunda genellikle ısrarcıdır ve şöyle söyler: "Fan-
tazi arzunun destekçisidir; arzunun destekçisi olan,
nesne değildir." (XI, 207/185). Bu, fantaziden önce
bir arzunun olmadığı şeklinde anlaşılmalıdır. Baas'ın
sunumundaki sorun, fantaziden önce var olan bir "a
priori arzulama yetisi" önvarsayımında bulunması
ile ilgilidir. Buna dayanarak, fantazinin, aslında saf
olan arzuya kirlilik getirdiğini çıkarmaktadır. Fakat
fantazi, arzuyu mümkün kılan bir şeyse fantaziden
farklı sonuçlar çıkarabiliriz. Bununla beraber fanta-
zi, nesne a'yı (Lacan'ın sonraki çalışmalarında sade-
ce fantasi nesnesi değil arzunun nedeni de olduğu
anlaşmaktadır.) ve özne için belirli bir tür tutarlılığı
da oluşturacaktır. Bundan ötürü fantazinin, "ulaşıla-
bilir bir arzu nesnesi" için bir şema sunmaktan çok
daha fazlasını yaptığını göstermeyi umuyorum. Fan-
tazi bunu yapsaydı, fantazide deneyimsel hale getirilen
"a priori arzulama yetisi"ne sahip olacak, fantazi-
den uzak bir öznenin varlığı ihtimaline yer bırakırdı.
Buna karşılık ben, bir arzu veya arzulama yetisi olan
bir özne varsayımını gerektirmeyen fantazinin, hem
arzu hem de belirli bir tür özne-etkisi ürettiğini gös-
termek isterim.

Yani, fantazinin alanı, Kant'ın şematizminden,
daha geniş ve aynı zamanda daha sınırlıdır. Kantçı
şema yalnızca, ulaşılabilir deneyim nesneleri için
bir çerçeve sağlamıştır. Fantazi, Lacan'a göre, dene-
yim nesnelerini ayarlamaz, yani bununla bir ilgisi
yoktur. Arzu nesnelerini ayarlar ama aynı zamanda
Öteki'nde (diğer bir deyişle, gösterenlerde) olan *jou-
issance*'ın [zevkin] konumunu da "ayarlar". Bu fan-
tazi anlayışıyla, özne kesinlikle, düşünce ile ilgili bir
nesne olarak fantasiyi oluşturan, fantaziye aşkın olan
bir unsur değil, fantazinin kendisinin tutarlılığında
bulunan ve ulaşılan bir şeydir.

Žižek, fantaziyi, "öznenin kimliğini belirleyen sim-
gesel doku açısından merkezleştirilmiş indirge-
nemez bir şekilde [...] öznenin varlığının çekirdeği"
olarak açıklamaktadır (1992, 162). Bu görüşe göre,
ben bilinçli olarak belirli özelliklere ve arzulara sa-
hip belirli bir tür birey olduğuma inanabilirim ancak
benim temel fantazim (Freudyen-Lacancı anlamda)
aslında kim olduğumu açığa çıkarır: çoktan ölmüş
bir çocuk, dövülmeyi isteyen birisi ve benzeri. Bu
anlamıyla fantazinin, bilinçli olarak fantazisini kur-
duğumuz şeylerden farklı olduğu oldukça açıktır.
Fakat, Žižek'in açıklamasında sorunlu olan şey, öz-
nenin kendi arzusuyla karşılaşmasına dair tanımıdır.
Žižek şöyle yazar: "Özne, sadece geçici *afanizi* [bir
tür konuşma bozukluğu] pahasına bu dış-mahrem
çekirdek [fantazi] yüzleşebilir." (a.g.e.). Diğer bir
deyişle, fantazimle karşılaştığım zaman, simgesel öz-
deşleşmelerim ve anlamlarım yıkılır. Fantazi, benim
(bilinçli ve düşünerek) kendimi anlama biçimim ile
mücadele etmektedir. Dolayısıyla fantasi ile karşılaş-
ma, kim olduğumu düşündüğüm şeyin kayboluşunu
ya da sönümlenmesini (*afaniz*) meydana getirmektedir
ama aynı zamanda, artık kim olduğunu bilmeyen,
böylesi bir öznenin (bilincin) sönümlenmesini de et-
kilemektedir. Sanki fantazinin kendisi, daha önce
bahsettiğim anlamlandırmaya (signification) karşı
direnci ile aynı etkilere sahip gibi. Ancak Lacan'ın
sözünü ettiği türdeki fantazileri eklemlemek kesin-
likle zor olsa da (çünkü utandırıcı ve nahoşlar, bi-
linçdışı olduklarından bahsetmiyorum bile) fantasi;
genel olarak *jouissance*, Öteki'nin arzusu veya gerçe-
ği olduğu şekilde anlamlandırmaya karşı bir direnci
olarak görülmemelidir. Burada, fantazinin, göste-
rilen etki ile çok daha fazla ortak yönünün olduğu
görüşündeyim. Bu, hem özne hem de *jouissance*
için bir anlam ve değer konumlandırma girişimidir.
Eklemlemesinin zor olmasının nedeni, bilinçli bi-
reyin kendi hakkında düşündüğü kimliği ve imgesi
ile bunların, fantazide bulunan, bilinçdışı temeli ara-
sındaki farktır.

Žižek'in fantasi anlayışındaki sorun, *özne* terimi-
ni iki kez kullanmasından kaynaklanmaktadır. Bir
yandan Žižek, fantaziye, öznenin "varlık çekirde-
ği" demektedir. Bu çekirdek, bir anlamda, öznenin
kendisidir (Gerçekten olduğu şey olarak öznedir.).
Ancak fantasi aynı zamanda, Žižek'in, bilinçli, düşü-
nen öznenin kendi hakkında düşündüğü şeye ilişkin
"dış-mahrem" olarak resmettiği bir şeydir. Böyle bir
sunum, Lacan'ın kuramındaki öznenin doğası hak-
kında kafa karışıklığına neden olabilir. Žižek, *özne*
terimini bazen geleneksel anlamda, bilinçli, düşünen
bir bireyden söz etmek için kullanmaktadır; bu teri-

mi aynı zamanda fantazinin kendisinden bahsetmek için de kullanır: Fantazi öznenin hakikatidir, öznenin gerçekte olduğu şeydir. Yani Žižek’in sözünü ettiği karşılaşma, (yıkıcı doğası açısından kayda değer olmasına rağmen diğer düşünülen ya da bilinçli deneyimlerin aksine temel olarak değil) öznenin kendisiyle olan karşılaşmasıdır.

Burada *özne* terimini, bilinçli, düşünen bireyden bahsetmek için kullanmaktan kaçınıyorum. Özne, fantazinin iki tarafından birine konumlandırılmış bir şey değildir; ne fantazideki nesnedir ne fantazmatik bir senaryoda rol oynayan bir nesnedir ne de fantaziyle yabancı bir varlık olarak karşılaşan bilinçli bir bireydir (ya da egodur). Peki, özne fantazinin neresinde bulunur? Burada, fantazinin birey için kurduğu tutarlı ve yapılandırıcı ilişkide (dilin ve jouissance’ın kesişim ve kopma noktasında) bulunduğu görüşündeyim. Özne, fantazide kendisiyle karşılaşır mı? Yalnızca, özne terimi iki farklı şey olarak görülmesi gereken şeyleri adlandırmak için kullanılırsa: düşünen birey ve fantazinin birey için sağladığı şey. Özne terimi sadece ikinci anlamla sınırlandırılırsa öznenin fantazide kendisiyle karşılaşmasından bahsetmek zaten mantıksız olur.

Žižek’in fantazi anlayışı, bize nesne oluşturma (Baas ve Bernet’in kabul edeceği gibi) fantazinin en önemli özelliği olmadığını gösterme erdemini taşımaktadır. Bu kesinlikle fantazinin etkilerinden biri ancak kişi, fantazinin aynı zamanda özneyi de oluşturma şekline dikkat etmezse öznenin, ya fantazi ya da fantazideki nesneyi düşünen bir şey olduğuna hala inanabilir. Lacancı fantazi ve Kantçı şematizm arasındaki fark, benzerliklerinden daha önemli olabilmektedir. Elbette fantazi, hem özne hem de jouissance için simgesel bir konum elde eden bir “şema”ya benzemektedir. Lacancı fantazi, öznenin özdeşleşmesi için bir temel sağlar ve aynı zamanda jouissance’ı, belirli bir nesne ya da Öteki tarafından arzulanan bir gösteren ile ilişkilendirerek jouissance için simgesel bir anlam da sağlamış olur. Ama daha önce belirttiğim gibi fantazinin alanı, Kantçı şematizmden hem daha geniş hem daha sınırlıdır.

* dispozitif: Michel Foucault’nun bu terimi, güç ilişkileri ağını açıklamak için kullanılır. Louis Althusser’in ideolojik aygıtlarına benzer olduğu söylenebilir.

İngilizce orijinali: Pluth, E. (2007) “Recent Discussions of Fantasy: Baas, Bernet, and Žižek”, *Signifiers and Acts: Freedom in Lacan’s Theory of the Subject*, State University of New York Press, s. 82-86.

MELANİE KLEIN VE JACQUES LACAN İÇİN FANTAZİNİN ANALİZDEKİ ANLAMI

FRANÇOISE KOEHLER

ÇEVİREN: M. SALİM DİN

Bugün bahsetmek için seçtiğim konu Melanie Klein ve Jacques Lacan'ın çalışmalarındaki fantazi konusu. Lacan'ın, öğretilerinde birçok kez sorduğu bir soru olan "analiz ederken ne yaparız?" sorusunu tartışmak istiyorum. Tabii ki basit bir soru fakat cevabı vermesi hep çok zor. Analistler işlerini nasıl yaptıklarını insanlara anlatmaya pek meyilli olmadıklarından dolayı çok da önemli bir soru. Böyle yapmadığındaki direncin yapısal olduğu düşünülebilir; zira Lacan, analistin, işini düşünmeyerek yaptığını söylemektedir. Yine de, psikanalizin aktarımının geleceği için bir çaba, bir çeşit sözcüklere dökme arzusu gerekiyor gibi geliyor bana.

Bu paradoks, bana göre, yeni kuşak analistlerde aktarım için bir üslup geliştirme yolu olarak Lacan'ın "geçiş" uygulamasını getirmesinin sebeplerinden birisidir. *École de la Cause freudienne* (1) bu işi ciddiye almış ve şu anda ilk sonuçlarını değerlendirme süreciyle meşguldür.

Melanie Klein analitik görüşlerini paylaşmaktan çekinmeyen birisiydi. Klein, bize yazılarını dört geniş cilt halinde bıraktı ve kararlı bir kadın olduğu su götürmez bir gerçektir. Lacan, gayet açıkça ve belirsizliğe zerre yer vermeyecek şekilde, Melanie Klein'ı savunmuştu. Genel olarak da Anna Freud ile aralarındaki hararetli ve bitmek bilmeyen tartışmalarda Klein'ın tarafındaydı. Yine de Lacan, kendi sebeplerinden ötürü Klein'ın kuramlarına karşı çıkmış ve 1930'ların ortalarında Klein'ın çalışmaları biraz ün kazandığı anda bunları sayısız makalesinde ve seminerlerinde eleştirmiştir. Klein'ın çalışmalarına verdiği yanıtları birinci ve ikinci seminerinde bulabilirsiniz.

Klein'ın kuramının en sağlam yapı taşlarından birisi, onun fantazi anlayışıydı. Burada bu anlayışı değerlendirmek ve günümüz psikanalizindeki fantazi kavramı ile karşılaştırmak isterim. Lacan, analizin sonunu, temel fantazideki yolculuğun tamamlanmasına veya temel fantazinin aşılmasına konumlandırmıştır.

Bu yüzden, Lacancı analistler, fantazinin doğasını tedavi yönü ve bitişi ile ilgili olarak anlamaktadırlar.

Melanie Klein, 1928'de, "*Obsessional Neuroses and the Superego*" [Saplantı Nevrozları ve Süperegö] adlı makalesinde fantazinin bilinçdışı olduğunu belirtmektedir. Klein:

Çocuk gelişiminin erken aşamalarında ortaya çıkan abartılı fantazilerin hiç bilinçli hale gelmeyeceği varsayımı, çocuğun, sadistik ve bilinçdışı düşüncelerini gerçek nesneler olarak sadece hafifletilmiş bir biçimde ifade etmesi fenomenini açıklamakta çok yardımcı olabilir. Dahası, egonun gelişim aşamasının erken bir aşama olduğu ve çocuğun gerçeklikle ilişkisinin gelişmemiş olmasının yanında bu ilişkide fantazi yaşamının baskın olduğu unutulmamalıdır.

demıştır. Dolayısıyla, Klein'a göre, fantazi yaşamı yalnızca çocuğun ilk zamanlarında baskın değildir, ego gelişiminin öncesinde de mevcuttur.

Tam bu noktada Klein'ın kuramında bazı çeşitlilikler bulunmaktadır. Bazen ego gelişiminin ilk fantazilerle başladığını söylese de 1928'de, ego gelişimi ve ondan önce başlayan fantazi yaşamı arasında gayet iyi bir ayırım yapmıştır. Diğer bir deyişle, Klein'a göre Freud'un çalışmalarında önemli, çıkarı açan bir nokta olan *Ketvurmalar, Belirtiler ve Kaygı* adlı eserdeki "küçük Hans"a(2) özellikle göndermede bulunarak bilinçdışı fantazilerin yorumlama yoluyla bilinçli hale getirilmesinin gerekli olduğunu söylemektedir. Freud, Hans'ın at tarafından ısırılma korkusunu, hadım edilme kaygısının ortaya çıkışı olarak görmektedir. Klein ise kökeni süperegöda bulunan ve sadece ödipal hadım edilme kompleksinin düşüncesiyle hafiflemiş olan, daha erken gelişmiş kaygıya bağlı olarak yeniden yorumlar. Dolayısıyla Klein, küçük Hans'ı, Freud'un terimlerde kurt fobisi gibi bazı ilkel kaygıların hiç üste çıkmadığı "Kurt Adam"a(3) karşı konumlandırabilmiştir. Bu, Klein'ın kavramlaştırmasının klinik avantajlarından birisidir. Bu kavram-sallaştırma, Kurt Adam vakasında, aslında çok belirsiz ve görmesi güç olan bir klinik ayrımı kavramamız için bize basit bir yol sağlamaktadır ancak Freud'un bu konudaki ilk görüşünden çok daha gelişmiştir.

İsterseniz Klein'ın görüşlerini, Susan Isaacs'ın, Klein'ın fantazi kuramının doğru bir dökümünü sunduğu "The Nature and Function of Fantasy" [Fantazinin Doğası ve İşlevi] adlı makalesini üzerinden ele alalım. Analitik çevredeki tartışmalar, 1943'e kadar, genellikle Freud'un fantazi kavramını geliştirmeye

ve bebeklik dönemindeki fantazinin tarihine odaklanmıştır. Analistlerin akıllarındaki öncelikli soru ise şudur: "Fantazi süperegönün gelişiminden önceye mi dayanır?" Klein, bebeklik ve Oedipus kompleksi ile ilişkili olarak hadım edilme kaygısının seviyesi ve fantazi yaşamı ile ilişkili olarak ödipal öncesi ilkel kaygı seviyesi arasında bir ayırım önermiştir. Burada, Isaacs'ın yazısındaki yedi temel unsurdan bahsedeceğim. Isaac yazısının sonuç kısmında on üç farklı görüş listelemektedir ancak anlatmak istediğini görememiz için yedisi yeterli olacaktır.

Bu görüşlerden ilki için Isaacs, fantazi, bilinçdışı sürecin birincil içeriği olarak düşünülebilir, demıştır. İkinci görüş, böylesi bir fantazinin öncelikli olarak bedeni ilgilendirdiğidir. Üçüncü görüş, fantazinin, dürtülerin psikik temsili olduğudur. Dördüncü görüşte Isaacs, fantazilerin varlığının, kişinin "dış dünya'daki yaşamından ve ayrıca zihinlerden bağımsız olduğunu vurgulamaktadır. Beşinci görüşte, fantazilerin, örneğin dönüşüm belirtileri (konversiyon semptomları), halüsinasyonlar, nevrotik belirtiler vb.nin de dahil olduğu psikik ve bedensel etkiler olduğunu söylemektedir (yani bu noktada belirtileri ve fantazileri iç içe geçiriyor). Altıncı görüş, fantazilerin, dürtüler ve kanserler arasındaki bağlantı olduğudur; Isaacs'ın burada "kanseler" teriminden çıkardığı, yansıtma özdeşim ve dışa yansıtma. Yedinci görüş ise, gerçekliğe sağlanan uyumun kökeninin bilinçdışı şartlara uzandığıdır. Çok uzun süreceğinden bu yedi unsurun hepsinden bahsetmeyeceğim. Bunun yerine, fantazi ve bilinçdışının birincil içerikleri arasındaki ilişki ve Klein'a göre fantazi ilişkisi olmak üzere iki temel noktaya odaklanacağım.

Başlamadan önce, Melanie Klein'ın görüşlerinin tam dökümünü duyurmak için Lacan'ın, Isaacs'ın makalesini beklemediğini belirtmek için konudan biraz sapmak yararlı olabilir. Geçtiğimiz günlerde, Paris'teki Navarin Yayınları, Lacan'ın *Les complexes familiaux* [Aile kompleksleri] adlı yazısını yayımladı. Yazı 1938'de yazılmıştı ve Lacan'ın İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra geliştireceği simgesel, imgesel ve gerçek arasındaki ayırma güzel bir giriş olarak, açıkça Kleincılara yönelikti. Bu yazıda Lacan üç kompleks tanımlamıştır. Birincisi, Klein'ın çalışmasından doğrudan çıkarılabileceğimiz "sütten kesilme kompleksi"dir. Burada Lacan, anneyi, sonsuza kadar kaybedilmiş olan birliğin veya bütünlüğün simgesi olarak görmektedir ve anneye ilgili bu "imago" (1938'de hala Klein'ın terimlerini kullanmaktadır) yüceltilmelidir. Eğer bu böyle olmazsa, ilk önce yararlı olan anne ölümcül hale gelmektedir. Lacan bunu ölüm dürtüsünün klinik örnekleri yoluyla betimlemekte-

dir. Ölüm dürtüsünün bazı birincil biçimleri, daha az tehlikeli biçim alabilirler; iştahsızlığın (anoreksiyanın) erken biçimi bile buna örnek gösterilebilir. Böylece Lacan, Klein'in terimlerini farklı şekillerde kullanmaktadır.

[Lacan'ın] yazısında tanımladığı ikinci kompleks "kardeş kompleksi"dir. Bu, o zamanlar Klein'in kuramında tam olarak geliştirilmemiş olan hasete az çok denk düşmektedir. Lacan bunu, öteki ile imgesel ve saldırgan ilişkiler bütünü olarak tanımlamaktadır. Burada öteki, mevkidas/kendi düzeyindeki bir insan olarak anlaşılmaktadır. Lacan, hasetin dahil olduğu saldırganlık türünü ve (simgesel kategoriye işaret eden) ödipal rekabeti dikkatli bir şekilde ayırmaktadır. Lacan'ın kardeş kompleksi, (klinik çalışmamızda çok dikkat etmemiz gereken bir şey) özdeşleşmeye dayalıdır ve annelerinin sevgileri için çocuklar arasında saldırgan bir rekabete yol açar. Kardeş kompleksinin ilginç yanı ise, kişinin kendi düzeyindeki biri ile arasındaki rekabetin belirginliğini göstermesidir.

Lacan'ın tanımladığı üçüncü kompleks ise "Oedipus kompleksi"dir. Ödipal gösterenler, önceki iki kompleksin başaramadığını, geçmişe dönük olarak düzenleyebilir. Olağanüstü sentezinde, Lacan Oedipus kompleksini üç açıdan yeniden şekillendirmiştir: ilk olarak, çocuğun her zaman kendiyile aynı cinsiyeteki ebeveynine atfettiği engellenme/hadım edilme (frustrasyon/kastrasyon) açısından; ikinci olarak, temsilci bir araç olarak süperegöy açısından (Süperegöyü Oedipus kompleksine dayandırmaktadır, Oedipus kompleksini süperegöyü değil); üçüncü olarak ise, babayla ilişkili ego-ideali'nin doğumu açısından.

Lacan, Klein'a ve 1930'lardaki Kleinci harekete cevabında, hadım edilme kompleksini, (Freud'un çalışmasında olduğu gibi) her zaman baba ile ilişkili olan bedenin bir kısmının kesilmesi korkusu üzerine inşa edilen fantazi ile etkinleşmiş olarak sunmaktadır. Burada, Klein'ın yaklaşımının aksine, iki cinsiyetteki kadını aşamaya gönderme yapılmamıştır. Tam tersine, burada, fallusun bir temsili olarak baba modeli, erkek ve kız çocuklarında yaygındır.

Les complexes familiaux, "Ayna Evresi"nden hemen sonra geldiğinden, Lacan'ın ilk psikanalitik metinlerinden birisidir ve Klein'ın kuramlarının yeniden değerlendirmesi ve düzenlenmesi olarak ilk defa 1936'da yazılmıştır. Klein'ın bulguları önemli görülmektedir ancak Freud'un kapsamlı bir şekilde okunmasına tabi kalmıştır. Bu ilk yeniden değerlendirmede, Klein'ın mantığının; erkek ve dişi cinselli-

ğinin bir simetrisini, ödipal kaygılara karşı olarak ilk dönem kaygılarını ve ayrıca fantaziler ve belirtiler arasındaki uyumu belirtme özelliğinde olduğunu vurgulamak isterim. Öte yandan Lacan, yukarıda belirttiğim üç kompleks, fantaziler ve belirtiler arasındaki uyumsuzluk vb. arasında diyalektik bir ilişki geliştirmektedir.

Şimdi, Klein ve Lacan'ın çalışmalarındaki fantazi tartışmasına dönelim. Klein'ın, bilinçdışının birincil içeriğinin fantazi olduğu yönündeki görüşü, "fantazi kompleksi" dediği şey hakkında birçok soruyu akıllara getirmektedir. Klein da, Lacan da, Freud'un 1937'de "*Constructions in Analysis*" [Analizde İnşa] üzerine yazdığı makalesine başvurmaktadır. Lacan, hasta "Daha önce hiç bunu düşünmemiştim." dediğinde Freud'un (Melanie Klein'in aksine) açık bir şekilde başarılı sonuç çıkarmadığını göstermiştir. O makalede Freud, hasta bu şekilde cevap verirse doğru yoldasın demektir, demiştir. Ancak Freud bu konuya pek olumlu bakmamaktadır. Bu cevapların sadece küçük, fantazilerden ziyade belirtileri hedef alan yorumlamalar ile elde edildiği gerçeğinden yaksınmaktadır. O zaman, bu metinde fantazi, belirtilere karşıt olarak durmaktadır.

Bu durum ise, bilinçdışı oluşumlar üzerinden fantaziye nasıl yorumlayacağımıza dair soruları akıllara getirmektedir. Kişi, rüya yorumlamasıyla fantaziye nasıl anlayabilir? Lacan, 1956'daki "*Subversion of the Subject and Dialectic of Desire*" [Öznenin Yıkımı ve Arzunun Diyalektiği] adlı yazısında "mutlak bir anlamlandırma dizini niteliğinde olduğundan fantazi yorumlanamaz." demiştir. Aynı yıl, hareketsiz olan fantazi ve değişken olan belirti arasında bir karşıtlık sunmuştur. Bir yanda Kleinci bir alanda yorumlanabilecek belirtileri, diğer yanda ise eylem olarak fantazileri görmekteyiz. Lacan kuramını geliştirdikçe fantazinin böylesi bir şekilde analiz edilemeyeceği; sadece inşa edilebileceği düşüncesini daha fazla benimsemiştir.

Peki fantazinin inşası dediğimizde neyi kastediyoruz? Demek istediğimiz şeylerden birisi, fantazinin analitik süreç tarafından yaratılabileceğidir. Lacan fantazi içindeki yolculuğun tamamlanmasını da kuramlıştırmaktadır. Analizin sonunda temel fantazi içindeki yolculuğun tamamlanabileceğini ancak simgesel, imgesel ve gerçek olmak üzere üç düzenden türediği için, herhangi bir şekilde analiz edilemeyeceğini söylemektedir. Fantazi tam olarak analiz edilemez, zira gerçek imkansızdır.

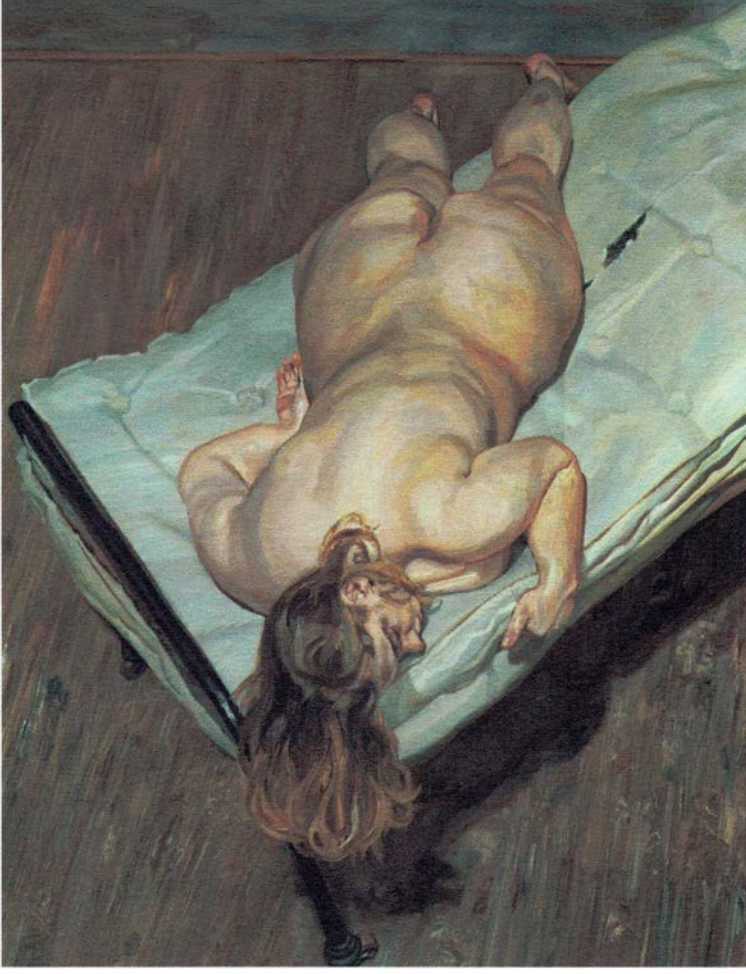
Freud, 1919'da, "*Bir Çocuk Dövülüyor*" adlı yazısın-

da, bir fantazinin farklı evrelerini ortaya çıkarırken karşılaşılan aşırı zorluğa dikkat çekmektedir. Bu fantazinin ifade edilmesini, Freud, 3 adım olarak ayırır, bunlardan ikincisi ise fantazinin hasta tarafından doğrudan analiste sağlanamayacağı ve yeniden inşa edilmesi gerektiğidir. Lacan, temel fantazinin (Öteki'nin jouissance'ı olmasından ötürü nevroitik hastanın hep yabancı gördüğü) jouissance biçiminin parçası ve parseli olduğunu söylemektedir. Bu, fantazinin dönüştürülebilmesine rağmen neden analiz edilemeyeceğinin sebeplerinden birisidir. Fantazi aşılabılır, içindeki yolculuk tamamlanabilir ya da inşa edilebilir ancak indirgenemez veya analiz edilemez.

Bu, Lacan ve Klein arasında fantazinin doğasına dair çok ciddi bir anlaşmazlık oluşturmaktadır ve sonuç olarak bu anlaşmazlık, yorumlamanın işlevine dair ortaya konulan karşıt kavramlar ile ilişkilidir. Lacan'ın yorumlama kavramı minimalisttir. Örneğin, "Direction of the Treatment" [Tedavinin Yönü] yazısında ve sonraki yazılarında, analistlere, hastalarındaki belirtileri, yorumlama ile beslememeleri yönünde öneride bulunmuştur. En iyi yorumlama türü belirsiz konuşmaktır.

Klein'in yorumlama biçimi, tam aksine, deneyimseldir. Ama deneyimsel olsa bile, içerik seviyesinde ego-psikolojisinin doktrinleştirici tarzından dikkatli bir şekilde ayrıştırılmalıdır. Klein'in biçiminde

belirli bir özgürlük vardır ancak yüksek oranda bilgilendiricidir; oysa Lacancı yorumlama doğası gereği kehanet gibidir. Örneğin, bu, direncin analizinden farklıdır. Lacancı yorumlama, hastadaki arzuyu kışkırtmaya eğimlidir. Amaçlanan şey de budur: hastadaki arzuyu uyandırmak ve hastanın gitgide daha çok şey söylemesini sağlamak. Yani bu yorumlama, bir şeyleri açıklamak için yapılmaz. Hasta analisti tekrar görmeye gelip "hmm, ne demek istediğinizi pek anlamadım ama..." gibi bir cümle kuruyorsa yorumlama başarılıdır.

"Direction of the Treatment"da Lacan, Kleinci okulun fantaziye dair kavram yanılgısından bahseder. Lacan, Kleincilerin, gösterenin var olup olmadığı hakkında şüphe etmekten bile aciz olduklarını söyler. Kleincilerin aksine, Lacan'a göre fantazi, öznenin kendini, kaybolan arzusu seviyesinde ayakta tuttuğu şeydir ve bir anlamlandırma/gösterenler yapısı içinde çalışması amaçlanır. Bu varsayımdan hareketle, analistin yorumlayıcı konumu geçersiz hale gelmektedir. Burada amaç fantazinin içeriğini açığa çıkarmak değil, öznenin yavaş yavaş kaynayan fantaziye analiste teslim etmesini sağlamaktır. Bu analitik süreç hastanın özdeşimlerini yorar. İşlemekte olan fantazinin mantığını ancak bundan sonra görebiliriz. Yorumlamanın öncelikli amacının arzuyu kışkırtmak olmasından ötürü, fantazi gitgide imgesel içeriğini yitirir ve öznenin özdeşimleri sökülüp atılır. Hasta, ancak bundan sonra temel fantazinin kökündeki şeye ulaşabilir. Bu yalnızca yöntem meselesi değildir, aynı zamanda tedavinin amacını da ilgilendirmektedir.

Analist ve analizan arasındaki

görev dağılımının neden Kleinci analizde ve Lacancı analizde farklı olduğunu anlamak için artık daha fazla bilgiye sahibiz. Lacancı analistlerin, psikanaliz oturumları sırasında neden bu kadar sessiz olduğunu da artık anlayabiliyoruz. Bu yöntem, tabii ki, Kleinci uygulamadan farklı fakat Freudyen uygulama ile daha uyumludur.

Lacan, ne zaman gösterenler ağı çıkmaza girse, kendi gelişiminde bir tür çatlakla karşılaşsa fantazinin ortaya çıktığını belirtir. (Jacques-Alain Miller, 1982-1983'deki *From Symptom to Fantasy and Back* [Belirtiden Fantaziye ve Tekrar Belirtiye] seminerinde, bu noktayı kapsamlı bir şekilde ele almaktadır.) Eyleme dökme, temel fantazinin sahnelenmesine çok yaklaşılmaktadır. Hasta ne zaman eyleme dökse, o zaman belli olmasa bile, fantazi hep tehlike altındadır.

İsterseniz şimdi fantazi ve beden arasındaki ilişkiye dönelim. Lacan, biyolojik sorunlarla pek ilgili olmasıyla tanınmaz. Yine de Lacan'ın çalışmalarında bir beden kavramı vardır. Fantazi üzerine yazdığı makalesinin sonuç bölümünde Susan Isaacs, fantazinin en başta bedeni ilgilendirdiğini öne sürmektedir. Şimdi, Lacan'ın buna karşı çıkışını anlatmaya çalışacağım. Lacan da Klein da Karl Abraham'ın nesnelerinden (meme ve dışkı) yararlanır, Lacan başka nesneler de eklemiştir. Lacan ve Klein arasındaki fark, benim anladığım kadarıyla, bu nesnelerin işleyiş şeklinde yatmaktadır. Lacan onbirinci seminerinin altıncı bölümünde kendi nesnelerinden biri olan bakışa değinmektedir. Gelin buradan bir örneği inceleyim. Lacan, gözleme dayalı çok basit bir ayrım yapmaktadır: "Bir rüya metnine bakın, herhangi bir rüyaya; göreceksiniz ki rüya sadece görünmüyor aynı zamanda gösteriyor da. Bizim rüyalarındaki konumuz temelde, görmeyen kişinin konumudur." Başlarda bu tuhaf gelebilir çünkü biz rüyaları, her şeyi gördüğümüz filmlerle bağdaştırırız. Fakat rüyada her zaman gözün doyurulmasının ötesinde bir şey vardır. Bir şey resmin bütününe tam olarak uymaz, işte Lacan buna "leke" demektedir. Rüya, bütün bir resme indirgenemez çünkü içinde bir leke barındırır.

Lacan'ın rüyalar ve kendiliğin anlatısı hakkında söyledikleri arasında bir analogi kurabiliriz. Anlatıda her zaman, anlatının dışında, sadece gösterenle değil, nesneyle de ilgisi olan bir şey vardır. Lacan'a göre, bir rüyada ilgi çekici olan nokta, kaygıyı belirten bir şeyin olduğu noktadır. Leke, özne ve onun bedensel algısı arasındaki uyuşmazlığın olduğu noktayı ortaya çıkarır. Bu yüzden Lacan kendi nesne a'sını yaratır. Onbirinci seminerinde, o zamana kadar Karl Abraham'ın nesnelerini benimseme de neden bu nes-

nelerin geleneksel kullanımından hoşnut olmadığını açıklamaktadır.

Kleincular nesneyi doğanın bir getirisi olarak kabul ederler. Yani nesne, doğal görülür. Anne ve çocuk ilişkisinde, örneğin, annenin memesinin olması ve çocuğun da bu memeyi kendisi için kullanması gerekmektedir. Ancak Lacan, memenin, annenin tarafında değil, çocuğun tarafında olduğunu söyler. Lacan'ın düşüncesi, burada, memenin annenin bir parçası değil; çocuğun jouissance'ı için bir araç olduğunu göstermektedir.

Kleinci analizde, öznenin hadım edilemeyle karşılaşma şansı yoktur. Diğer bir deyişle, hadım edilme ve engellenme [gerçek bir nesnenin imgesel eksikliği, ç.n.] birleştirilmiştir. Bu yüzden, örneğin, Susan Isaacs sütten kesilmemiş çocuğun fantazisini "annemin memesini yiyip yutmak, bedenimin içine almak istiyorum" şeklinde tanımlar. Bu anlayışta sözcükler gerekli değildir. Yani fantazinin çalışması için sözcüklere gerek yoktur. Kleinculara göre, sözcükler gösteren değil, sadece belirteç ve göstergelerdir.

Fantazi ve beden arasındaki ilişki sorusu, ki basit bir terminolojik tartışma olmaktan çok uzaktır, farklı bir tedavi anlayışına yol açmaktadır. Klein'a göre, nesne deneysele; Klein, bilinçdışı dürtü ile Karl Abraham nesnesini ayırt edememektedir. Bir *École de la Cause freudienne* üyesi olan Diana Rabinovitch, *Ornicar?* dergisinde Kleinci analiz ile Lacancı analizi karşılaştıran birçok makale yayınlamıştır. Rabinovitch, Freudyen arzusun "olmayan"-nesnesinin, Kleinci analizde olumlu olarak bir bilgi nesnesine dönüştüğünü söylemektedir. Başka bir deyişle, Kleinculara göre, nesne ya vardır ya da eksiktir, ancak sonsuza kadar kaybedilmiş değildir. Bu nesne, bir bilgi nesnesine indirgenir.

Isaacs'in, makalesini; bir çocuk için fantazi, gerçeklikle tanışma ve gerçekliğe uyum sağlama aracıdır, diyerek bitirmesinin nedenini artık daha iyi anlayabiliriz. Gariptir ki, çok farklı varsayımları olsa da Klein ve ego psikolojisi, gerçekliğin, dış dünyada verilen, öğretilebilen ve öğrenilebilen bir şey olarak kabul edilmesi konusunda fikir birliğindedir. Ve bu Lacan'ın gerçeklik görüşünden ışık yılı uzaklıktadır. Lacan'a göre, gerçekliğe hep (ne olursak olalım, kim olursak olalım ve yapımız ne olursa olsun) fantazimizin penceresinden bakarız. Fantazimizin içindeki yolculuğu tamamlayarak elde edeceğimiz şey, o pencereden gördüğümüz ağaçlık dünya illüzyonun tehlikeli olduğu bilgisidir. Hepimiz, yaşamı kendi fantazimizin penceresinden görmeye devam ederiz.

Gerçekliğin fantazisi diye bir şey yoktur, ancak Lacan, “*un désir décidé*” [kararlı bir arzu] dediği, analizin farklı bir amacını ileri sürer. Bu ifade arzuna dair daha çok şey bildiğin (ne istediğini bildiğin) anlamına gelmektedir.

Çevirmen Notları:

1. 1981’de Lacan tarafından kurulan, Fransa’nın en geniş ve en önemli Lacanyen okuludur.
2. Freud’un dolaylı olarak tedavi ettiği, hadım edilme kaygısının

bir yansıması olarak atlara karşı bir fobi geliştirmiş beş yaşındaki bir çocuktur.

3. Kız kardeşi ve babası intihar eden bir aristokratın Freud tarafından tedavi edilirken kimliğini gizlemek amacıyla kullandığı takma addır. Rüyasında beyaz kurtlar gördüğünü belirtmiştir.

İngilizce orijinali: Koehler, F. (1996) “Melanie Klein ve Jacques Lacan”, *Reading Seminars I and II: Lacan’s Return to Freud*, (ed. Richard Feldstein, Bruce Fink ve Maire Jaanus), State University of New York Press, ss. 111-117

Dergideki
Görseller

:Lucian Freud

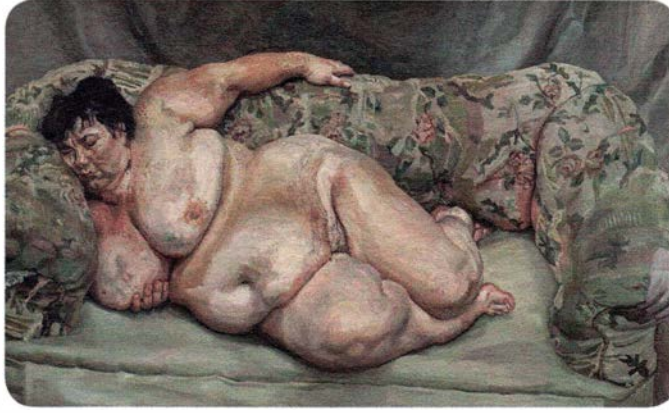
Alman asıllı İngiliz Modernist Ressam Lucian Freud 1922'de Berlin'de doğdu. Sigmund Freud'un torunudur. 1933'te ailesi ile Nazizm'den kaçarak İngiltere'ye yerleşti. Önce Londra'daki Central School of Art'ta eğitim gördü. Ardından 1939'dan 1942'ye kadar, Dedham'da Cedric Morris'in Doğu Anglian Resim ve Çizim Okulu'nda eğitimini sürdürdü. 1942-43 yılları arasında Londra Üniversitesi'nin bir parçası olan Goldsmiths Koleji'ne de katılmıştır. Freud daha sonra "Londra Okulu" olarak adlandırılan bir figüratif sanatçılar grubuna katıldı. Bu grup, birbirlerini çok yakından tanıyan ve figüratif tarzda ve aynı zamanda bireysel de çalışan sanatçılardan oluşuyordu. Grup, Francis Bacon, Frank Auerbach, Michael Andrews, Leon Kossoff, Robert Colquhoun, Robert MacBryde, Reginald Grey'den oluşuyordu. 1949-1954 yılları arasında Londra Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Slade Güzel Sanatlar Okulu'nda konuk öğretim görevlisi olarak çalıştı.

BİLİNÇDİŞİ BİR FANTEZİ OLARAK HİSTERİ

JUAN-DAVID NASIO

ÇEVİREN: LARA ŞAHİN - SALİM DİN

“Histeri araştırmacısının ilgisi, kısa süre içerisinde semptomlardan; onlara yol açan fantazilere yönelir.” –Freud*

Freud’un ilk formülasyonları üzerine yaptığım okumalarla geliştirdiğim bu teori, bugün hâlâ geçerli mi? Hastalarımızla yaptığımız çalışmalarda bu teoriden faydalanabilir miyiz? Bugünlerde bir psikanalist, histerik dönüşüm (konversiyon) semptomlarıyla –analizle ortaya çıkan somatik bir problem, örneğin bir kurdeşen salgını ya da çocuklardaki ani baş dönmesi gibi– karşılaştığında bizim kullanmış olduğumuz terimlerle mi düşünüyor? Evet demekte tereddüt etmezdim. Benim yorumladığım şekliyle dönüşüm teorisi, bugün güncelliğini fazlasıyla koruyor. Hatta teoriyi, Freud’un 1905’te öne sürdüğü değişikliğe göre kavramsallaştırırsak daha da fazla: Histerinin kaynağı artık bir temsil değil, bilinçdışı bir fantazidir. Dönüştürülmüş olan ise fantazisi kurulan kaygıdır; temsilin aşırı yüklenmesi değil.

Freud’un bu son dönemindeki görüşlerine göre, bir dönüşüm semptomunun ortaya çıkışını açıklayabilmek için hastanın geçmişinde gerçek travmatik bir

vaka bulmak gerekmez. Bir başka deyişle, geçmişte bir yetişkin tarafından cinsel olarak baştan çıkarılmak**, bu acı dolu temsilin kaynağı olmak zorunda değildir. Artık çocukluğumuza inmek, bedensel dürtülerimizin gelişimini incelemek ve çocukluk döneminde, farklı erojen bölgelerdeki (ağız, anüs, kaslar, cilt, gözler) her bir deneyimin bir travmaya eşdeğer olduğunu anlamak yeterlidir. Çocuksu (infantil) ego, cinsel olgunlaşma süreci boyunca dışsal bir etken tarafından gerçek travmatik bir deneyime maruz bırakılmadığı halde bile; arzu adı verilen, aşırı gerginliğin şiddetle ve kendiliğinden ortaya çıktığı doğal bir etkinlik bölgesidir.

Peki libidinal bedenimizin normal gelişiminde, dış bir müdahale olmadan, bu kendiliğinden ortaya çıkan travmayı nasıl konumlandırabiliriz? Freud ve günümüzde bizler için travma terimi, esasında dışsal bir olaya göndermede bulunmaz. Bunun yerine, duygulanımla yüklü psikik bir olay; bedenin erojen

bir bölgesini merkez alan ve psikanalizin fantazi olarak adlandırdığı travmatik bir sahnenin üretilmesine dayanarak meydana gelen, hakiki bir bölgesel mikro-travma olarak tanımlanır. Ancak, elbette, fantazinin bir travma olması her travmanın bir fantazi olacağı anlamına gelmez. Bir çocuğun günlük hayatında, dış etkenlerin sebep olduğu travmatik şoklar meydana gelebilir; bunlar mevcuttur ve sıklıkla –çocuk analizinde– klinik danışmayı (konsültasyonu) beraberinde getirir. Böyle durumlarda, gerçek travmadan kaynaklanan duygulanım; çocuksu psikenin fantazi dünyasında bastırılmış değilse de öyle ya da böyle bu dünyaya kazanmış dehşettir. Daha açık ifade etmem gerekirse, tabii ki fantazi olmayan travmalar vardır fakat gerçek ya da psişik olsun, her travma, zorunlu olarak fantezi dünyasına kazanır.

Fakat bir adım daha ileri atmamız gerekiyor. Neden fantazilerin travmalara denk olduğunu söyleriz? Çünkü fantazi yuvası olan erojen bölgeden, genital olmayan (yani otoerotik) aşırı bir cinsellik fışkırır ve otomatik olarak bastırılma gücüne maruz kalır. Çocuksu cinsellik ölçsüz ve sınırı aşan bir durum olduğundan kötü bir başlangıcı her zaman için teyet geçer. Freud'un, histerinin kaynağı olarak gerçek travma teorisini görmezden gelmesine sebep olan büyük keşfi budur. Çocuğun sınırlı fiziksel ve psişik araçlarıyla ilişkisi her zaman aşırıya kaçtığı için çocuksu cinsellik, bilinçdışı bir ıstırap merkezidir. Bir çocuk, bedeninde ortaya çıkan gerginlik bakımından kaçınılmaz olarak olgunlaşmamıştır (prematuredir); bu duruma hazırlıksız yakalanır. Bu libidinal gerginlik, çocuğun egosunun kaldıramayacağı derecede yoğunudur. Tıpkı gelecekteki semptomların kaynağı gibi, bu gerginliğin aşırıya kaçan etkinliği sebebiyle çocuksu cinsellik de travmatik ve patojeniktir.

İlk teoriye göre, histerinin altında yatan gerçek travmatik olay, bir yetişkinin pasif bir çocuk üzerindeki sapkın eylemini içeriyordu. Fakat şimdi bu bakış açısı tersine döndü: Psişik olaya sebebiyet veren şey, çocuğun kendi erojen bedenidir çünkü bu, cinsellikle dolup taştan bir bedendir; arzusun etkinlik bölgesidir. Arzu kendinde, bir gün sınırsızın tatminine ulaşma fikrini içerir; yani mutlak zevke. Öznenin kabul edilemez olarak gördüğü şeyse arzusun tam olarak gerçekleştirilmesidir. Başta söylemiş olduğum gibi; zevk özne için kabul edilemezdir. Çünkü zevki deneyimleseydi özne, kendi varlığının bütünlüğünü tehlikeye atardı. Arzu adı verilen aşırı cinsellikteki artış ile zevk adı verilen tatmin olanağı o kadar yoğunlardır ki; kurguların, koruyucu senaryoların ve fantazilerin bilinçdışı yaratımıyla dengelenmek zorundadırlar.

Öznenin farkındalığı dışında oluşan bu fantazmatik formülasyonlar, arzusun itkisi olan aşırı enerjinin sınırlandırılması için gerekli psişik cevaplardır. Gerçeklikte oluşan ilk travmatik sahne kadar “hakiki” olan fantazi sahnesi, bundan böyle arzulu gerginliğe dramatik bir biçim kazandıracaktır. Bu gerginlik fantazileştiğinde, yani fantazi tarafından gevşetildiğinde, hâlâ katlanılmaz bir haldedir ama fantezi senaryosu tarafından içselleştirilmiş ve sınırlandırılmıştır. Buna fantazmatik kaygı adını veririz. Kaygı; arzu ve zevkin, fantazinin çerçevesine kazılı halidir.

Şimdi, aşırı enerji, ya travmatik bir şokun sebep olduğu bir duygulanım fazlasıdır (ilk teori), ya da çocuksu cinselliğin kendiliğinden ve zamanından önce uyanışına karşılık gelen fantazmatik kaygıdır (yeni fantezi teorisi). Her iki durumda da daimi olansa; histerinin birincil nedeninin, aşırı yatırım yapılmış bir temsilin bilinçdışı etkinliğinin içinde bulunacağı tezidir —istisna olarak, ikinci durumda, bu temsilin içeriği artık ilk teoride olduğu gibi bir beden bölümünün sınırlı görüntüsüne indirgenmez; bunun yerine, fantazi olarak adlandırılan dramatik bir senaryoya yerleştirilir. Bu fantazi, her zaman şu unsurları kapsayan kısa teatral sekansta oynanır: bir ana hikaye, kahramanlar ve aşırı yatırım yapılmış bir beden parçası (kaygının kaynağı). Bu şekilde oluşturulan fantazi, yeni teoride, tıpkı ilk teorinin biktırıcı temsili kadar bilinçdışıdır ve bastırılmaya tabidir. Aynı zamanda tıpkı bu temsil gibi fantazi de yanında tahammül edilemez derecede duygulanım taşır. Tahammül derecesini aşan bu duygulanıma kaygı diyebiliriz. Bastırılma durumundan paçayı kurtaran bu kaygı ise nihai ifadesini somatik ızdırapta bulacaktır. Artık Freud'un ikinci teorisi histerinin kaynağının fantazi olduğunu gösterdiğine göre; analistlerin, semptomların altında yatan, tarihi saptanabilir bir gerçek travmatik vaka aramalarına gerek yoktur. Bunun yerine aradığımız şey kaygılı bir fantezinin “travmasıdır”.

* * *

Dönüşüm semptomu (Konversiyon belirtisi)*** şeklinde ifade edilmeye mecbur olan fantazileştirilmiş kaygı, “hadım edilme (kastrasyon) kaygısı” denilen dayanılmaz kaygıdır.

Histeriğin psişik yaşamı, erkek çocuğun gözlerinde başlayan, hadım edilmiş Ötekinin cinsel deliğine dokunmasıyla devam eden ve çocuğun kendi fallusuna doğru geri dönüşüyle sonuçlanan bu görsel fantazi etrafında şekillenmektedir. Çocuğun bakışı hem haz hem de korku anlamı taşımaktadır; yani, annesin-

de olan eksikliği fark ettiği zamanki görsel merakın hazzı ve bu eksiklik annesinin başına gelmişse, kendisinin de başına gelebileceği, yani hadım edilebileceği sonucunu çıkardığı zamanki korku. Erkek çocuğun histerik fantazisinin baskın duygulanımı olan bu korkuya psikanalizde hadım edilme kaygısı denilmektedir. Doğrusu, hadım edilirken ortaya çıkacak acıya değil, bunun tehdidini algılamanın korkusuna işaret etmesinden ötürü, böylesi bir kaygıya hadım edilme tehdidi karşısında duyulan kaygı denilmektedir. Hadım edilme kaygısı, gerçekten hadım edilmenin korkusu değil, görsel olarak algılanan hadım edilme tehdidinin korkusu anlamına gelmektedir. Histerinin bu fantazi senaryosunda gerçekten hadım olan tek kişi annedir; hadım edilme her zaman öteki ile ilgilidir.

Hadım Edilme Kaygısı Bilinçdışıdır

Hadım edilme kaygısının bilinçdışı doğasına dair başka bir gözlem de şudur: Psikanalist bu ifadeyi kullandığında, bunu kabuslar, karabasan ve benzeri korkulara sahip çocuklarda gözlemediğimiz kaygıyla karıştırmamamız gerektiğidir. Edimsel yaşantıdaki kaygı ve çocuğun korku biçiminde deneyimlediği kaygıda görülen böylesi rahatsızlıklar yalnızca, doğası gereği fantazide bulunan bilinçdışı hadım edilme kaygısına karşı egonun görünmez mücadelesinin klinik açıklamalarıdır. Dolayısıyla, adına korku dediğimiz bilinçli deneyimlenen kaygı, bastırmanın görünürdeki işaretçisidir. Bir başka deyişle, hadım edilme kaygısı dediğimiz şey, bilinçli olarak deneyimlenmeyen fantazmatik kaygıya karşı geliştirilen ego savunmasıdır. Tabii ki (buraya kadar anlattığım Freudyen kurama göre) bilinçdışı hadım edilme kaygısı, sadece bu korkuların değil, tüm nevroitik olguların kaynağıdır.

Terminoloji konusunda daha titiz olmak istiyorum. Bu noktada, bilinçdışı, bastırılmış ve histerik egonun dönüştürmesi istenilen dayanılmaz şeyi adlandırmak için kullandığım çeşitli ifadeleri bir araya getirmem faydalı olabilir. Şimdiye kadar yalnızca

bilinçdışı hadım edilme kaygısından bahsettim. Bilinçdışı şeyi başlangıçta, travma teorisi bağlamında, bilinçdışı temsilin aşırı yükü olarak adlandırmıştım. Akılda tutulması gereken şeyse; dönüştürülen bilinçdışı şeyin, travma teorisi açısından enerjik aşırı yük, fantazi kuramı açısından hadım edilme kaygısı olduğudur. Dayanılmaz hadım edilme kaygısı ve dayanılmaz haz arasındaki farkı açıklamak için bir noktanın daha belirtilmesi gerekiyor. Hadım edilme kaygısı, vücudun belirli bir parçasının, yani fallusun hadım edilmesi tehdidine ilişkin yükselen kaygıdır. Dayanılmaz haz ise tüm varlığın bütünlüğünü tehdit eden sınırsız hazzı karşı duyulan korku ve reddedıştır. Bu durumda ya fallusumu riske atma fikri yüzünden kaygılıyım ya da enstest arzumu gerçekleştirdiğim takdirde varlığımı kaybedecek olmaktan korkuyorumdur.

Editör notları:

* Burada alıntı sahibi, orijinal metinde hatalı verilmiş. Asıl referans aşağıdaki gibidir:

Dr. Eduard Hitschmann (1917). *Freud's theories of the neuroses*. İng. Çev. Dr. C. R. Payne, New York Moffat, Yard & Company, s.83.

** Freud, histeri üzerine ilk çalışmalarında, histerinin kaynağı olarak baştan çıkarılma kuramını öne sürmüştü. Daha sonra baştan çıkarılma kuramını terk ederek fantazi kavramı üzerinden histeriyi açıkladı.

***Günümüzde psikolojik bozuklukları tanımlamada kullanılan DSM (Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı) ile tanımlanan konveksiyon bozuklukları, psikanalizde önemli bir yer işgal eden histerinin yeniden tanımlanmış halidir. Bu rahatsızlıkta görülen konveksiyon belirtileri, kaygı uyandıran bir bilinçdışı çatışmanın –hiçbir organik neden olmaksızın– fizyolojik bir rahatsızlığa “dönüşmesi” sonucu oluşur. Örneğin, ortopedik ve nörolojik tüm tetkikleri normal görülen bir hasta, eğer bacaklarını hareket ettiremiyor ve hissetmiyorsa bunu bir konveksiyon belirtisi olarak değerlendirebiliriz. Bu metinde konveksiyon belirtisi, psikanalizde yaygın kullanılan semptom kelimesini korumak için dönüşüm semptomu olarak ifade edilmiştir. (Ed.n.)

İngilizce orijinali: Nasio, J.-D. “Fantasied anxiety destined to be expressed in a conversion symptom is the unbearable anxiety called ‘castration anxiety’”, *Hysteria from Freud to Lacan: The Splendid Child of Psychoanalysis* (İng. Çev. Susan Fairfield) içinde ss.27-31 ve 40-41.

KLEIN VE LACAN'DA KAYGI, FANTAZİ VE TRAVMA

LIONEL BAILLY

ÇEVİREN: LARA ŞAHİN

Klein'in kapsayıcı teorisi gelişimsel bir modeldir. Teorinin belirleyici özelliklerinden biri, gelişimi, hayat boyu tekrarlayan biçimde döngüsel olarak görmesidir. Dolayısıyla ruhsal travma, bu süreçte gerçekleşen bir engel veya kesinti olarak görülür. Klein teorik metinlerinde "ruhsal travma" terimini nadiren kullanır. Travma, klinik metinlerde tanımlanır ve araştırılır. Bu eksikliğin sebebi ise ruhsal travma konseptinin Melanie Klein'in ürettiği ve Wilfred Bion'un genişlettiği genel ruhsal gelişim teorisine dahil edilmiş olmasıdır. Klein'in gelişim hakkındaki görüşlerinde, travmatik deneyimin yaşanması her zaman an meselesidir ve bundan kaçınmanın ya da bunu etkisiz hale getirmenin yolu ebeveyn sevgisi, özen ve anlayıştır.

Dikkatli bir Freud okuyucusu olan Lacan, psikanalizde doğum travması ve cinselliğin keşfi travması olmak üzere iki çeşit travma olduğu bakış açısından yola çıktı. Freud'un erken dönem travmaları iki ayrı

anı kapsar: İlki çocuğun bir yetişkin tarafından baştan çıkarılmasıdır, bu olay çocukta cinsel bir heyecan uyandırmaz. İkinci an ise latensi döneminden (gizlilik döneminden) sonra gerçekleşir; ilk olayla belli ortak özellikler taşımasına rağmen önemsiz görünür ancak birincisinin hatırasından dolayı travmatik bir hal alır ve psikolojik bir baskıya yol açar. Böylece birinci an, yalnızca ikinci anın geriye dönük devinimi ile travmatik bir hal alır —bu şimdilerde sıkça konuşulan "après-coup" yani "ertelenmiş eylem" kavramıdır.

Klein, "kaygının ilk dış kaynağı doğum deneyiminde bulunabilir" yazar ve "öyle görülüyor ki, tıpkı döl yatağı içindeki mevki kaybı gibi; çektiği acı ve duyduğu rahatsızlık, kişi tarafından, düşmanca güçler tarafından gerçekleştirilen bir saldırı olarak hissedilir" diye devam ederek doğumun rolüne katılır (Klein, 1952, s. 61-62). Daha da ileriye giderek en başından beri doğuştan gelen bir korkunun varlığını öne süren

Klein, şöyle yazar: “Analitik gözlemlerimin tanıklığına göre, bilinçdışında hayatın sonra ermesi korkusu yatar.” (s. 29). Kendisi bu konuda son derece ısrarcı olmuştur ve buna paralel olarak da kariyerinin ilerleyen aşamalarında, küçük çocuklarla ilgili olarak “içselleştirdikleri bazı nesnelerin korkutucu karakteri” üzerine yorumunu yapmıştır. (Klein, 1958, s. 241). Bu arkaik canavarlar “ayrıldılar... ve bilinçdışının daha derin katmanlarına düştüler.” (s. 241).

Lacan için de travma ile dayanılmaz olan arasında bir bağlantı vardır: Travma Gerçek ile karşılaşmadır —bu hem konuşma hem de yazı dilinde simgeleştirilmesi imkansız bir deneyimdir. Gerçek, düşünülmesi mümkün olmayan, simgeselleştirmenin dışında kalandır. Dolayısıyla; travmatik Gerçek, tanımlı gereği, ruh tarafından sindirilemez.

Klein’in tarif ettiği klinik fenomen, doğuştan gelen bir yok olma korkusudur ve Klein bunu, Freud’un ölüm içgüdü kavramına bağlamıştır. Ortada bir yok olma korkusu ve doğuştan gelen yıkıcı bir dürtünün varlığı oldukça açıktır ve her ikisini de Freud’un ölüm içgüdü kavramından yola çıkarak türetmiştir. Bion buna bir ekleme yaparak, “önleme”nin başarısızlığıyla sona eren facia olasılığının, temel ruhsal deneyime veya değişime aralıksız uygulandığını söylemiştir.

Mesela Lacan, Freud üzerinden giderek, savaş ya da diğer fiziksel faciaların aksine, günlük yaşam travmalarını için bir model önerir. Erken çocukluk döneminde, çocuğun ilk travmatik anını ifade edebileceği kelimeleri henüz kullanamaz. Tam da bundan dolayı bu an, temsile dahil olmaz ama daha sonrasında, bu ilk etki, hadım edilmenin keşfine yol açacaktır. Çocuk bu keşfin Gerçeğini, bir fantazinin imgesel gücüyle örtbas etmeye, bu Gerçeğe karşıt bir sahne kurmaya çalışacaktır. Böylece daima iş başında olan tekrar, henüz simgeleşmemiş olanı —kavraması imkansız olan Gerçeği— simgeleştirme ve ona hükmetme çabasını temsil edecektir. Buna kalkışmak sonunda mutlaka başarısızlıkla sonuçlanacaktır. Lacan şunu da söyler, “Fantazi tamamıyla birincil bir şeyi, tekrarlanmanın işlevindeki belirleyici bir şeyi saklayan bir örtü dışında bir şey olmadığından, gerçeğin yeri travmadan fantaziye doğru taşar” (Lacan, 1964). Hadım edilmeyi, yani bir başkasının kusurluluğunu ve eksikliğini keşfetmek, çocuk için kolay değildir. Ayrılığın, ölümün ihtimalini düşünmek; Öteki’nin anlaşılmasız olduğunu, Öteki’nin ne istediğini ya da bizi nerede konumlandığını bilmediğimizi fark etmek, kaygıya sebep olan ana kaynaklardır.

Bion’un önleme teorisi, özünde, ruhsal travmanın olduğu kadar gelişimin de teorisidir. Onun teorisinde, —isterse algı aracılığıyla elde edilen dış kaynaklı isterse de arzu, kaygı veya öfke gibi iç kaynaklı olsun— ham deneyimin kapsanması, yani adlandırma yoluyla dönüşmesi gerekir. Bu, onun dilindeki beta, ham, akli olmayan somatopsişik elementlerin; fanteziler ve hatta düşünceler olarak adlandırabileceğimiz ruhsal yapılanmaya hazır hale gelen alfa elementlerine dönüştüğü bir süreçtir. İlk yenidoğan alfa süreci, yansıtılmalı özdeşleşme aracılığıyla bebekle etkileşim haline giren anne tarafından sağlanır. Çocuğu ham ölüm korkusunu adlandırma ve dönüştürme sürecindeki bir başarısızlık, bebeğe adlandırılmayan bir korku ve kaygı bırakır. Bu, simgeleştirilmemiş deneyimin (aksi halde kaotik bir hal alan) dünyasına hükmetmekle ilgili olan, Lacan’ın dil —gösterenler—formülasyonuna çok benzer.

Son zamanlarda Lacancı analistler, özneyi Gerçekten koruyan şeyin Simgesel alan olduğunu ileri sürmeye başladılar. Gerçek, öznenin ayrı tutulmadığı zaman, gösterenler arasındaki eklemlenmeyi bozarak Simgesel olanı “ihlal eder”. Bunun etkisi olarak ise psikenin dokusunda büyük bir delik açılır. Gerçek tarafından yapılan “ihlal” psikenin meydana getirmek için var olduğu şeyleri yapmasını sektete uğrattır ve engeller: Bunlar anlam ve temsildir. Analitik tedavi simgeselleştirilemeyeni (Gerçeği) simgeselleştirme girişiminde özneye yardımcı olacaktır. Bu imkansız bir görevdir ancak özneyi travmatik tekrar lanetinden kurtaracak olan şey, bu girişimin tam da kendisidir.

Kaynakça:

Klein, M. (1952). Some theoretical conclusions regarding the emotional life of the infant. *Envy and Gratitude and Other Works* içinde, 1946- 1963 (s. 61-93). London: Hogarth, 1975

Klein, M. (1958). The development of mental functioning. *Envy and Gratitude and Other Works* içinde, 1946- 1963 (S. 236-246). London: Hogarth, 1975.

Lacan, J. (1964). *Four Fundamental Concepts of Psychoanalysis, The Seminars of Jacques Lacan book XI*. London: Norton, 1981. [TR: *Psikanalizin Dört Temel Kavramı*, Çev: Nilüfer Erdem, Metis Yayınları.]

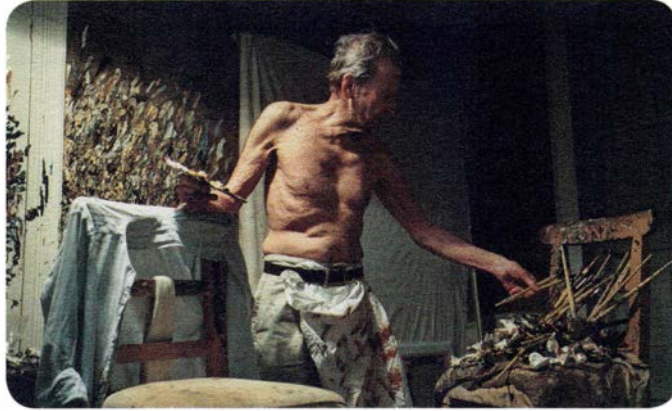
İngilizce orijinali: Bailly, L. “Klein-Lacan: trauma”, *The New Klein-Lacan Dialogues*, Ed: Julia Borossa, Catalina Bronstein ve Claire Pajaczowska, The Studio Publishing.

ÖDİPAL DEDEKTİF FİLMLERİNDE KORKULU FANTAZİ

GERO GUTTZEIT

ÇEVİREN: M. SALİM DİN

Polisiye kurgular, (toplumsal) düzen açısından sadece popüler değil, aynı zamanda muhafazakâr bir tür olarak da görülmektedir. Düzenin bozulması – genellikle cinayet biçiminde ortaya çıkar– toplumun teşkilatlanma biçimini sorgulatmaktadır çünkü bu durumlarda herkes katil olabilir. Aşırı kaygı durumunu doğuran da aynı şeydir. Bu çeşit bir bozulma *Kral Oedipus*’taki felakette ve (oyunculuk olmasına rağmen) *Zindan Adası*’ndaki Rachel Solando’nun olanaksız ortadan kayboluşuna verilen tepkilerde de görülmektedir. Bu andan itibaren soruşturma, eski düzenin onarılması eylemine dönüşür ve sonunda suçlunun yakalanması, toplumun suçunu yüklemek üzere bir günah keçisinin seçilmesi demektir. Slavoj Žižek bunu “dedektifin rolü, yine, bu evrenselleşmiş yüzergezer suçluluk hissini tek bir özneye yükleyip diğer herkesi aklamaktır”¹ cümlesiyle ifade etmiştir.

Polisiyenin bu kolektif seviyesinde düzenin yeniden sağlanması süreci, kahramanın bireysel düzeyine karşılık gelebilir ancak yalnızca bazı özel durumlarda. Hercule Poirot gibi polisiyenin Altın Çağı’nın hafiyeleri, olaylardan uzak durup ciddi bir gözlemci olmanın ötesinde dramının içine yer almazlarken; örneğin, Dashiell Hammett ve Raymond Chandler gibileri tarafından kaleme alınan gerçeğe yakın kurgulardaki özel dedektifler bu hikayelerde zar zor ayakta kalabilmekteledir.

Aslına bakarsak, *Zindan Adası*’nda, dedektif hikayesi dinamiğinin farklı bir resmi, bilginin draması olarak görülmektedir. Düzeni yeniden sağlama amacı, burada tam olarak bireysel düzeye yansıtılmaktadır. Kolektif düzeydeki kaygıysa, Andrew Laeddis’in çok yoğun ve güçlü olmasından ötürü bir türlü yüzleşemediği kaygılarını fark etmesini sağlamak için dok-

torları tarafından kurgulanmıştır. Andrew bu kaygıyı belirli bir nesneye veya kişiye (yani kendisiyle aynı ada sahip hayali bir kundağı olan Andrew Laeddis'e) duyacağı korkuya dönüştürmek için fantazide ikincil bir benlik yaratmıştır. Bu dışsallaştırmaya ve tanımlamaya ulaşıldığında Andrew, Teddy kişiliğinde, bu korkunun üstüne gidebilmekte ve bunu soruşturabilmektedir.

Bu soruşturmanın, aynı zamanda korkuyu yenmenin de tek yolu olan korkulu bir fantezi; korkularla dolu bir fantazi olduğunu söyleyebiliriz. Andrew'ın soruşturma boyunca elde ettiği bilgiler, nihayetinde imgesindeki Laeddis, korkusunu kırmasına yarayacak ve Andrew'un, suçluluğu ve kaygıyı kaynak noktasında görmesini sağlayacaktır. Bilgisinin artmasıyla Andrew, içindeki korku, kaygı ve suçluluğa hakim olabilmekte ve çok kısıtlı seçeneklerle de olsa sonunda tekrar eyleme geçebilmektedir.

Zindan Adası içerik açısından çeşitli korkuları ele almaktadır. Anti-komünist devlet aygıtı, ruhsuz askerlerin üretilmesi, savaş suçları ve olası Nazi geçmişi, Andrew Laeddis'in temel kaygısından ortaya çıkan fantazilerden yalnızca bazılarıdır. Ancak filmde dikkat çeken nokta; kimlik oluşumu ve kimliğin yeniden şekillenmesi, kimliklerin kurgulanmasının ve bu kurgunun yeniden şekillenmesinin, süreç içinde gösterilme biçimidir. Asıl önemli olan korkular değil; öz bilincin öz farkındalığının yapısıdır. Diğer bir deyişle filmin ödipal bir yanı vardır.

Bu ödipal yan, *Kral Oedipus* ile bilinen benzerliğin ötesine, makalenin başlarında ana hatlarıyla belirttiğim polisiye kurgusunun transmedyal biçimine uzanmaktadır. Suçlu ve dedektif ikiliğinin polisiye kurgusunda kendi alt türünü oluşturduğunu söyleyebiliriz. Bu ikilik bazen *Kral Oedipus* ve devamındaki işlerin inandırıcılığını zedelese de *Zindan Adası* ve Christopher Nolan'ın *Akıl Defteri* (2000) gibi bir-

çok modern polisiye filmde karşımıza çıkmaktadır. Diğer filmlerin ödipal dedektif alt türünü ne derece değiştirdiği ise ileriki araştırmaların konusudur.

Soruşturmaya dair çözümleme ve hakikat arayışı, genellikle, kaygıları korkulara dönüştürmenin ve nihayetinde onlara hakim olabilmenin (bilinen tek yolu değilse de) bir yoludur. Bu, sahnelenen olaylarla ilgili bilgilerin süreç içinde ortaya çıktığı polisyelerin genel özelliğidir. Çünkü aynı zamanda soruşturma, sürecin biçimsel olarak kurguya yeniden katılmasıdır. Yani dedektif figürünün tüm araştırmacılar için (bilim insanları, psikanalistler, eleştirmenler, çocuklar ve tabii ki okuyucular ve izleyiciler) metaforik bir temsilci haline gelmesi çok doğaldır. Dolayısıyla modern Oedipus'a olan ilgimiz, hikayelerin maddi dokusunu oluşturan belirli korkulardan ziyade efsanevi anlatı biçiminin kaygıyı, korkulu bir fanteziye dönüştürme ve bu ikisini soruşturma sürecine açma gücünden kaynaklanmaktadır. Bununla beraber *Zindan Adası* aynı zamanda, bir durumu değiştirme gücünü sadece fantazi ve akılcı soruşturmaya atfetmeye yönelik eğilimleri de sorgulamamızı sağlamaktadır. Filmin merkezindeki soruşturma bir fantazi ve Andrew Laeddis'in yaptığı sınırlı bir seçimdir. Bu sınırlı seçime oyunculukla/rol yaparak ve kendi fantazisini kurgulayıp yeniden yaratarak ulaşmıştır. Dolayısıyla *Zindan Adası* korkulu bir fantazi olarak Oedipus mitini ve (izleyiciler olarak bizler için) kişinin kendisine ve dünyaya ilişkin bilginin nasıl kaybolabileceğini veya elde edilebileceğini gösteren kurgunun gücünü betimleyerek anlatmaktadır.

Slavoj Žižek, "Two Ways to Avoid the Real of Desire" ["Arzunun Gerçeğinden Kaçınmanın İki Yolu"], *Psychoanalytic Literary Criticism*, ed. Maud Ellmann, London: Longman, 1994, 117.

İngilizce orijinali: Guttzeit, G. "Fearful Fantasy in the Oedipal detective film", *Fear and Fantasy in a Global World* (ed. Susana Araujo, Marta Pacheco Pinto ve Sandra Bettencourt) içinde, ss. 160-162, Brill Rodopi.

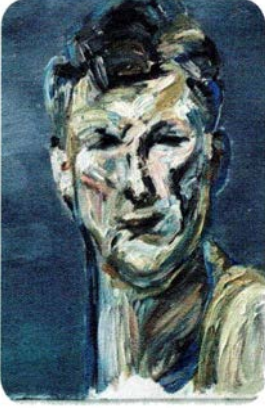

FANTAZİ VE ARZU TOPOLOJİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

DONALD KUNZE

ÇEVİREN: ERCAN TUGAY AKI

Doğası gereği sürdürülebilirlik, inanç tekercisi olmak durumundadır. Bir “inanç” olarak, karşıt bir inancın eşit derecede geçerli olduğunu kabul edemez. İstikrarlı ve evrenselci bir dünya görüşü; bir *Weltanschauung*’dur. Bu inancın savunucuları, sürdürülebilirliğin herkes tarafından kabul edilmesi gerektiği ilkesi çerçevesinde hareket eder. Teoride olduğu gibi pratikte de durum farklı değildir. Hükümetler, sivil toplum örgütleri, aktivist gruplar ve sanayi tarafından sürdürülebilirlik konusunda ortak bir hareket söz konusudur. Farklı grupları bir araya getirme becerisi, sürdürülebilirliğin (kötü anlamda) bir ideoloji olduğunu göstermektedir.

—Paul Treanor*

* Treanor, “Why Sustainability Is Wrong,”

<http://web.inter.nl.net/users/Paul.Treanor/sustainability.html>. Son erişim 11 Aralık 2008.

İyi bir fikir, aslında bir fikir değildir. Daha ziyade, diğer fikirleri dışlayan, sorgulanamaz bir akılcı dayanacağı varmış gibi gözüken bir dünya görüşüdür. Bakıldığında, sonuçların sebeplerden değil, sebeplerin sonuçlardan doğduğunu söylemek daha doğru bir ifade olacaktır. Bu yüzden, mimarlığın en ilgi çekici çağdaş yanı ve eğitim sektöründeki her alanının temel ögesi olan sürdürülebilirlik, teknik olarak bir fantazi (düşlem) olarak nitelendirilmelidir.¹ Bu, sürdürülebilirliği bir konu başlığına indirmek ya da sürdürülebilirliği, sürdürülebilirlik çatısı altında yapılan çevresel, toplumsal, siyasi, etik ve diğer (gerçek) şeylerden uzaklaştırmak amaçlı öne sürülmektedir. “Fantazi” teriminin kullanılmasının sebebi, bu terimin sürdürülebilirliğin “insanlığın en büyük başarısı” olarak var oluşunu ve bunun dayan-

dığı temelleri teorik açıdan incelemek için kullanılabilecek yegâne araç olmasıdır.

Her şeyden önce fantazi, bir söylemsel istikrar aracıdır. Fantazinin Anglo-Amerikan kullanımları, terimin kurgusal ve bireysel doğasını vurgulamaktadır. Bu bağlamda ele alındığında fantazi, benliğe yöneltilmiş siyasi bir amaç gütmektedir. Ancak tarihsel ve kültürel bağlamda bakıldığında fantazi, bunun tam zıttı bir anlama gelmektedir. Bu bağlamda fantazi, sadece herkes tarafından erişilebilen bir şey değil, aynı zamanda bireyin simgesel ilişkiler ağındaki konumunu korumasında çok önemli bir rol oynayan kolektif bir yapıdır. Fantazi, ücretsiz dergi aboneliği gibidir. Öyle ki bedava abonelik teklifini geri çevirdiğinizde sanki suç işlemişsiniz gibi değerlendirilirsiniz. Akıl sağlığı yerinde ve ahlaklı olarak görülebilmemiz için “inanmak zorunda” olduğumuz şeyler vardır. Bu şeyleri sorgulamak, ciddi sonuçlar doğurmaktadır. Zira bu şeyler mantıksal argümandan ziyade bakış açısı olarak görülmektedir. Özne, bakış açısının hegemonyasını sürdürmesi için mantık ha-

1. Sürdürülebilirliğin kuramsal probleminin altında uygulamaların “sürdürülemez” olmasının tek bir sebebe dayandığı varsayımı yatmaktadır. “Sürdürülemez” olan elbette eşgüdümlü bir uygulama topluluğu değildir. Aksine, birbiriyle alakası olmayan olguları tarihte yer alan sürdürülebilir veya sürdürülemez uygulamaları, geçmişe dönük yeni bir bakış açısıyla yansıtarak düzenleyen bir niteleyendir.

talarının üzerini usulca, itaat ederek örtmelidir. “Hükümdarın Yeni Giysileri” isimli hikayede de olduğu gibi sürdürülebilirlik, diğer gösterenleri düzenleyen bir gösterendir. Çok dikkatli bir şekilde irdelenmediğinde mantıksal bütünlüğe sahip olmadığı anlaşılmamaktadır. Bu bölümün amacı, ilham verici bir fikir olmasına gölge düşürmeden sürdürülebilirliği bir fantazi olarak ele almaktır. Bunun, “yaşlı Foucault” ruhunda bir arkeolojik çalışma olması amaçlanmaktadır. Bu çalışma ile amaçlanan şey, sürdürülebilirliğin ideolojik rolü vesilesiyle dışlanmış olan söylem vasıtasıyla öznenin gerçek durumu hakkında daha geniş çaplı bilgi edinmektir.²

Neden söylemde istikrarsızlık vardır ve neden bu istikrarsızlık fantazi aracılığıyla giderilmelidir? Psikanalizde “Kaygı yalan söylemez!” diye bir deyiş vardır. Sorun şu ki kaygının ne söylediği aslında her zaman muallaktır. Kaygı bağlamında kullanılan terimler, kaygının esas kaynağını gölgelemekten öteye gitmez. Kaygı konuştuğunda bir şeylerin yanlış gittiğinden

2. Eğer okuyucu fantazinin anlamını doğru anlamazsa, makalenin ana konusu ideolojyemiş gibi bir yanlış anlama ortaya çıkacaktır. Anglo-Amerikan psikolojide “ego psikolojisi” baskındır. Bu, Lacancı psikanalizin Avrupa’da genellikle anlaşıldığı halinin kuramsal olarak karşıtıdır. Ego psikolojisine göre bireyin fantazisi, kaçınılmaz surette yanlışlığa atıfta bulunmaktadır ve tedavisi ise bu yanlışlığı yok etmeyi amaçlamaktadır. Dolayısıyla kişisel gelişimin tinselci Yeni Çağ tutumu, kendisinin antipodu olan teorik fizik ile iç içe geçmektedir. Her ikisi de özneyi bir söylemsel kesinlik ögesi olarak soyutlamaktadır. Lacancı yaklaşımlar ise deyim yerindeyse fantazinin hakkını yemeyerek öznenin toplumsal ilişkileriyle özdeşleşmesine yardımcı olmaktadır. Anglo-Amerikan literatüründeki fantazi karşıtlığı, fantazinin teoriye dâhil edilmesinin önünü kesmiştir ve imgelem ve rüya gibi konuları değersizleştirmiştir.

emin olabilirsiniz ancak bu dilsel uyarı, sizi kasıtlı olarak yanlış yönlendirmektedir. Kaygının kullandığı dilin belirsizliğini telafi etmek için fantazi devreye girmektedir. Her fantazi, kaygının işlevi ile doğrudan bağdaşan, arkalı önlü bir sayfa gibidir. Ön sayfada yer alan pozitif fantazi bir halkla ilişkiler metniyken arka sayfadaki, Slavoj Žižek’in “kirli fantezi” olarak adlandırdığı fantazi ise kaygının simgesel boyutlarından istifade eden, anamorfik [yalnızca tek bir açıdan görülebilen] bir implant gibidir.³ Örnek verecek olursak; spor amaçlı taşıt (SUV) için 1990’larda kullanılan “pazarlama tekniği”, aracın büyüklüğü ve hantallığı nedeniyle kazaya elverişli olmasını, aracın dayanıklılık ve motor gücü gibi özelliklerini ön plana çıkararak gölgede bırakmak üzerine kuruluydu. SUV’lerle kaza yapma olasılığı çok yüksek olmasına rağmen buradaki kirli fantezi, aracın dayanıklılığı sayesinde SUV kullanan sürücünün değil, kaygının esas kaynağı olan öteki sürücünün öldürülmesinin daha iyi olacağıydı. Böylelikle yoldaki Öteki kaygısı, içten içe “önce Ötekiyi öldür!” ifadesine dönüşmüş oluyor. Elbette bu, arka sayfada yer alan, gayriresmi bir çeviridir çünkü simgesel olmayan kirli fantezinin farkına sadece imgeler ve tevriyeler [biri iyi diğeri kötü, iki anlamlı sözler] aracılığıyla varılabilir. SUV örneğinden devam edecek olursak, kaygının söylemek istediğini tam olarak ifade edememesi; ileri teknoloji kontrol paneli, güçlendirilmiş çelik çerçeve, hava yastığı gibi teknik özellikler ve “dışarıda” teh-

3. Slavoj Žižek, Rex Butler, and Scott Stephens, *Interrogating the Real* (New York: Continuum International Publishing Group, 2006), s. 60.

likeli sürücülerin olduğuna dair imalar şeklinde ön sayfada yer alan resmî fantezi olarak tanımlanabilir. Özne, burada bahsi geçen tehlikeli sürücülerin kim olduğunu belirleyerek bu kirli fantezide boş kalan yerleri doldurmakta özgürdür.

Mimari kuramcılarının pozitif ve kirli fanteziler ikiliğinin cazibesine kapılmadığını söylemek mümkün değildir. Nan Ellin'in *Korku Mimarisi (Architecture of Fear)* başlıklı antolojisi, çağdaş şehir sakinlerini bekleyen tehlikeleri ve bu tehlikelere karşı kullanılabilecek savunma mekanizmalarını listelemektedir.⁴ Kitap, Rooseveltçi bağlamda korku fikrini sorgulamaksızın kötü şeylerin gerçekten kötü olduğunu ve kendimizi korumak için bir şeyler yapmak zorunda olduğumuzu öne sürmektedir. Sorun şu ki kirli fantezi dediğimiz şey, Öteki İnsanlardır. Televizyon, filmler ve diğer popüler kültür araçlarıyla yapılan Los Angeles propagandası sayesinde "bizler", Ötekilerin kim olduğu konusunda az çok fikir sahibiyiz.

Anamorfik kirli fantezinin Truva atı misali pozitif fantezi içine sokulmasıyla kaygı, ideoloji kategorisine konumlanmaktadır. Steven Spielberg'ün 1975 yapımı *Jaws* filminde köpek balığı, popüler bilinçte süzülen "serbest radikalleri"⁵ düzenleyen bir araca

dönüşmektedir.⁶ Başboş bir köpek balığı, insanın doğal dünyayı istilasını mı simgelemektedir? Yoksa açgözlü iş adamlarının her ne pahasına olursa olsun sahilleri açık tutma politikasına karşı verilen bir cezayı mı? Kim bilir? Köpek balığı başlangıçta sahil kasabası hayatının rastlantısal bir parçası olarak var olurken daha sonra tüm kötülüklerin kaynağı haline gelip, yok edilmesi gereken bir şeye dönüşmektedir. *Jaws*'ın ideolojik bağlamda etkili olmasının sebebi sözcelemeyi *bakış açısı* ile birleştirmesidir. Çokkültürlülüğün Yeni Çağ propagandasında olduğu gibi burada da vurgulanan şey, diğer kültürler değeri eşitliği sertifikası veren kültür *konumunda* olmaktır. Fakat bu ayrıcalıklı konum tam olarak nasıl sahiplenilmiştir? Bu kültürü sertifika verilen değil de sertifika veren konumuna koyan "bakış açısı" nedir? *Jaws*'daki kasaba halkı Frankenstein'in canavarını arayan, basmakalıp köylü kimliğini benimsemektedir. Kasaba halkının bu yasa dışı eylemi, özcü nitelikte olan, "canavar, canavardır" bakış açısıyla haklı çıkarılmaktadır.

İngilizce orijinali: Kunze, D. (2009) "(Who No One Can Be) Against Sustainability: Traversing the Fantasy of Sustenance and the Topology of Desire", *97th ACSA Annual Meeting Proceedings, The Value of Design*, s. 517-8.

4. Nan Ellin, *Architecture of Fear* (New York: Princeton Architecture Press, 1997).

5. Ana metindeki "free radicals" ifadesinin kullanıldığı cümlede Fredric Jameson'ın *Signatures of the Visible* kitabına göndermede bulunulmuştur. İfadeyi doğru bağlamda aktarabilmek için Jameson'ın kitabında göndermede bulunulan yeri inceleyerek ifadeyi "serbest radikal" olarak, hiçbir değişiklik yapmadan Türkçeye aktardım. (ç.n.)

6. Fredric Jameson'ın yorumu şu şekildedir: "Katil köpek balığı simgesi, tekil bir mesaj ya da anlam içermekten ziyade bütün farklı kaygıların hepsini birden özümsemekte ve düzenlemektedir. Simgesel bir araç olarak köpek balığı, izleyicilerin ona atfettiği anlamdan ziyade özündeki çok anlamlılığı bağlamında ele alınmalıdır. Fakat bu çok anlamlılık, biyolojik varoluş biçimleriyle çatışma halinde olan, temelde toplumsal ve tarihsel olan kaygıların sözde "doğal" kaygılar olarak görülmesine izin verdiği ölçüde son derece ideolojiktir." Fredric Jameson, *Signatures of the Visible* (New York: Routledge, 1990), s. 26-27.

Melanie R. Klein (30 Mart 1882 – 22 Eylül 1960)

LACAN İÇİN “AŞK NEDİR”?

GRACE TARPEY

ÇEVİREN: İLKNUR AKTULAN

Bir röportajda Jacques Alain Miller’a şu soru geldi: Psikanaliz bize aşk hakkında bir şeyler öğretiyor mu? Cevabı:

Psikanaliz bize bir hayli şey öğretir, çünkü başlıca nedenin aşk olduğu bir deneyimdir bu. Bu, otomatik ve aktarım dediğimiz, analizanın analistine getirdiği bilinçdışı aşktan daha sık dile gelen bir soru. Bu, uydurulmuş bir aşk ama hakiki aşk ile aynı şeylerden yapılmış. Kendi mekanizması üzerine ışık tutuyor: aşk, birinin esas hakikatini bildiğini düşündüğünüzde başlar. (Miller, 2008).

Bu yazıda iddia ettiğim şey şudur: Lacancı psikanalistlerin hakikate ulaşma şekli, hakiki aşkın kendisidir.

Lacan için “aşk nedir”? Öncelikle, aşkın temelde Lacan için “etik” olduğunu düşünüyorum. Böylece “Etik nedir?” sorusu doğuyor. Bu tür Sokratik soruları gündeme getirirken, etimolojik olarak konuştuğumuzda bilgi aşkının alanı olan felsefe aleminden kaçınamazsınız. Ve Sokrates için doğru bilgi, Delphi atasözü ile başlar: “Kendini bil.” Felsefe, her şeyi bilmek için merak duyan ve sorular soran öznel “ben” ile başlar. Filozofların sorduğu ilk sorular: “Ben kimim?” ve “Kim olduğumu nasıl bilebilirim?”. Klasik olarak, “Etik nedir?” ve “Aşk nedir?” soruları ontolojik ve epistemolojik soruları izlemektedir.

Lacan için, Aristoteles ile Freud arasındaki aralıkta, akılcı bilgi akımı ile bilinçdışı arzusu arasında etik ortaya çıkar. Aristoteles’in ahlakı, insanın iyi alışkanlıkların geliştirilmesi için mantık yetisine ayrıcalık tanır. Lacan’a göre, Aristoteles, etiği “alışkanlıklar,

alıştırma ve eğitim” bilimine karşı geliştirmiştir (Lacan, 1992, 314). Aristoteles’in uygun bir etiğin ana fikri olarak rasyonel tartışmaya olan güveni yerine, Lacan Freud’un bilinçdışının keşfine döner ve etik bir hayatın kaynağı olan arzuyu ayrıcalıklı kılar. *Ethics of Psychoanalysis*’de (Psikanalizin Etiği), rasyonel bilgi sorusundan önce ahlakın “içinizdeki arzuya uyumlu yaşama etkinliği” olduğu açıktır (Lacan 1992: ch.14).

Lacan’ın psikanalizin etiğini sunduğu dönemde filozof Emmanuel Levinas, etiğin epistemolojiye önceliğinde ısrar ediyordu. Levinas’ın etiğinin, Lacan’ın etik kuramıyla birlikte düşünülmeye değer olduğunu düşünüyorum. Varlık bilgisine öncelik vermek yerine, Levinas insan tecrübesinin kalbine etiği koyar. Benzer şekilde, Lacan için etik, bilgidен de üstün biçimde arzuya ilgilidir. Her ne kadar Lacan arzusunun işleyişini Levinas’tan farklı olarak düşünse de, Levinas’ın arzusunun Öteki’ne duyulan arzu olduğu fikri, etik ile nasıl ilişkili olduğu konusunda arzu kavramsallaştırması bakımından Lacan ile benzerdir ve Levinas da gereksinimden farklı olarak, arzusun hiçbir zaman karşılanamayacağını düşünmektedir. Daha da önemlisi, Levinas arzusunun, (arzusun somutlaştırılması olan dil ile temel bir ilişki içerisinde var olan) ayrılmış bir varlığın tekilliğinde nasıl gerçekleştiğini gösterir. Açıkçası bu, Lacan’ın teorisine yakındır: Bireyin, dilin simgesel düzenine girmesiyle birlikte öznenin üretilmesi için mutlak koşul arzudur (Lacan 1977: 265).

Levinas için etik, kısaca, kişinin yanıtlayabilme arzusuna dayanır. Yanıtlayabilme, kendilik-öteki ilişkisinde kimlikten ziyade ötekilik ilişkisi olarak tanımlanmaktadır. Etik kendilik, diğer kişiye öteki olarak, kendisinden farklı olarak yaklaşır. Levinas’ın ayrılma fikri, tekillik kavramıyla birlikte, ahlak anlayışı için çok önemlidir. Levinas, yalnızca ötekinin, bir başlangıç noktası olarak “ben” noktasına göre (yani “ben”in başkalarından ayrı olarak tanımlanabileceği ve dolayısıyla kendi tekilliğinde ayrı olabileceği noktaya göre) öteki olduğu durumda etiğin mümkün olduğunu savunur (Levinas 1979: 36). Ancak bu şekilde, ötekinin köklü bir biçimde benden başka biri olduğu bir ötekilik ilişkisinin devam ettirilebileceğini tasavvur edebiliriz.

Lacan, her varlığın tekilliğinin gerekliliği konusunda da vurgu yapar. Ancak Lacan için tekillik “gerçek”-teki bir şeyi, öznenin –daima halihazırda bölünmüş bir özne olarak bireysel öznenin tartışılmaz ayırt ediciliği olan– konformizminden kaçan bir şeyi ifade eder.

Bence Levinas’ın sunduğu etiğin fenomenolojisi felsefeyi, Lacan’ın aşk etiği hakkındaki psikanalitik anlayışına kadar ulaştırır. Fakat klinik pratik, felsefenin ötesine geçen bir psikanalizin, aktarım aşkıyla etik uygulamasının son noktasına gelmesidir. Lacan, psikanalizin ortaya çıkışı ile yeni bir aşkın ortaya çıktığını ilan etti: hakiki aşk olarak aktarım aşkı (Lacan 1977: 123).

Aktarımın kurucu bir ilkesi, varsayılan bilgi öznesidir: Analist kişinin “esas hakikatini” bilecektir. Miller aşk hakkında şunları söyler: “Bizler ‘Ben kimim?’ sorusuna gerçek bir cevabı olan kişileri severiz.” (Miller 2008). Bununla birlikte psikanaliz; bilinmeyen, bilinçdışı bir bilgiye dikkat çekmektedir. Lacan, konuşan varlığın jouissance’ı (zevki) tarafından sınırlandırıldığını kabul etmeden, bilgi diye bir şey olmayacağını söyler. Gerçekten, “bilgi bir muamma”, bize bilinçdışı sunulan bir muamma (Lacan 1998: 126).

Temel olarak, psikanaliz Lacan için etiktir çünkü sürekli arzuyu ısrarla arzulayan tekil varlık için edimsel bir alan tahsis eder (Lacan, 1992: 309). Ayrıca Lacan, daha sonra, dürtü, das ding, gerçek, temel fantazi, sinthome ve jouissance üzerine bir vurgu geliştirmiştir. Böylece psikanalizin, öznenin içsel yaşıntısıyla yüzleşmesi sırasında deneyimlediği ıstırapın (gerçeğin ıstırapının) tehlikesine karşı bir alan oluşturduğunu gösterir (Lacan, 1992: 304). Bunun nedeni, psikanalizin aktarım aşkıyla birlikte çalışmasıdır. Felsefe bilgelik aşkıdır ve psikanaliz de aşk hizmetinde bilgeliği kullanır.

Lacan’ın yazdıklarında ayırt edilmesi gereken iki temel aşk türü olduğuna inanıyorum: narsisistik cinsel aşk ve hakiki yüce aşk. İlk yazdıklarında Lacan aşkı, temelde narsisistik bir yapı olan bir işlev olarak tasavvur eder: arzulanma arzusu (Lacan 1977a: 186). Narsisistik aşkın doğası üzerine Lacan, “Bütün soru, aşk nesnesinin arzusunun nesnesine benzer bir rolü nasıl yerine getirebileceğini keşfetmektir” der (Lacan 1977: 186).

Lacan ve ondan önce Freud, tüm taleplerin sevmek üzerine talepler olduğunu düşünüyordu. Lacan’ın vurguladığı şey, talebin arkasında yatan arzudur. Talebin ötesinde arzular üretilirken talep aslında Öteki’ni hedef almaktadır. Özne, eksikliği doldurma talebi ile arzuyu karıştırırken aynı zamanda öteki ile Öteki’ni de karıştırır. [Büyük] Öteki için arzu, ötekilere yönelen bir talep olarak yansıtılır. Böylece aşık, ötekini bir tıpa olarak kullanır ve Öteki’nin eksikliğini görünmez kılmayı sağlar.

Bu şekilde görülen, aşk talebi “aşkın bir kanıtı haline dönüştürülüp bağışlanabilecek olan her şeyin özelliğini fesheder” (Lacan 1977: 286). O zaman varlık, aşk talebinin ezilmesine indirgenir ve bu, temelde ahlaka aykırıdır. Sevdiğini düşünen narsistik kişi, ötekinden gerçekten nefret eder ve onu yok eder. Lacan bu konuda şöyle der: “Seni seviyorum fakat açıklanamaz bir şekilde, sendeki bir şeyi senden daha fazla seviyorum —*nesne küçük a'yı*” (Lacan, 1977, 263).

Dolayısıyla, “bir serap aslında aldatmacadır” ki bu birinci aşk türüdür, “esaslı bir ikiyüzlülük”tür (Lacan 1977: 253). Aşk aldatıcıdır çünkü sevmeyi talep eden ya da sevdiğini hayal eden kişi, gerçekten sevgi talebinin boşluğu içinde faaliyet gösteren arzusunun farkında değildir. Aynı zamanda aşık, kendisinin görülmek istediği şekilde görmesi için ötekini sever. Dolayısıyla, Lacan için genellikle aşk olarak adlandırığımız şey aslında cehalettir ve aynı zamanda nefrettir (Lacan 1977: 263).

Bence Lacan, Freud gibi burada samimi ya da romantik aşktan bahseder: cinsel aşk. Ve daha sonraki çalışmalarında, cinsel ilişki diye bir şey olmadığını açıkça ortaya koyar. Bunun yerine romantik aşk, cinsiyetler arasındaki ilişkinin imkansızlığının boşluğunu dolduran bir illüzyondur. Dahası romantik aşkta, şahsen kimse yoktur; gerçek bir insana ihtiyaç yoktur; gerekli olan sadece bir imgenin varlığıdır (Salecl 1994: 19).

Romantik aşktan ve felsefi aşktan öte Lacan, yalnızca Freud ile aşk psikolojisinin gerçekten anlaşıldığına dikkat çekti. Freud’un aşk analizi, emsallerinin küçük düşürücü başarısızlıklarının ötesinde ilerledi çünkü Freud aşkı dürtü seviyesinde temellendirdi (Lacan 1977: 191). Psikanaliz, aşkın etik olduğunu gösterir ancak etikten de ötesi, onun kökeninin dürtüdeki aktarım yoluyla bulunması gerektiğini ortaya koyar.

Freud, psikanalizde kişinin yeni bir aşk keşfettiğini söyler: ötekilere dayanarak kendine saygı. “Analitik tedavi sırasında ortaya çıkan aşık olma durumu, saf aşk niteliği taşır” (Freud 2001 [1915]: 168). Freud, burada öznenin “kendi gücünün ötesinde olan şeyleri” gerçekleştirdiği aktarım aşkına atıfta bulunmaktadır (Freud 2001 [1938]: 39). Freud’un “saf” bir aşk kavramını tartıştığı “Aktarım Aşkı Üzerine Gözlemler”de açıkça narsistik aşkın ötesine geçen bir aşktan bahsediyor. Aktarım aşkının seyri hakiki aşktır ve “gerçek hayatta hiçbir model”e sahip değildir (Freud 2001 [1915]: 166).

Freud’un gözlemlerini daha da geliştiren Lacan, aktarım aşkı olarak hakiki aşkın, öznenin kendisini sevebilir görmesi ile kendisini eksikliğin sonucu olarak görmeye başlaması arasında bir mesafe kurma olanağı verdiğini savunuyor. Bu nedenle aktarım, sevgi talebinin arzudan ayrılmasını sağlar. Lacan’ın dediği gibi, öteki için hiçbir aşkınlığa izin vermeyecek “öteki vasıtasıyla” kendini sevmek ile “hareketin heterojenliğini (ki aralıklarında bir boşluk açığa çıkar) barındıran dürtünün döngüsellliği vasıtasıyla” sevmek arasında radikal bir ayrım vardır” (Lacan 1977: 194).

Lacan önce aşkı, –öznenin kendisini arzu edilen bir şekilde görmek istediği– ego idealinin özünü oluşturan bir narsistik imge olarak tanımlar. Romantik aşkta, öteki ego idealinin konumuna yerleştirilir. [Küçük] öteki, ego için mükemmeliyet kazanma arzusundan dolayı sevilmetedir. (Salecl 1994: 19). Ancak daha sonra Lacan için, hakiki aşk, idealin ötesine gerçeğe gider. Lacan daha sonraki eserlerinde, sevgi nesnesine yönelik narsistik ilişkinin ötesinde; gerçek, travmatik nesneyle karşılaşmamız gerektiğini gösterir. Böylece hakiki aşk, gerçeğin çekirdeğini hedeflemektedir. Ve bu, psikanalizde başarılır.

Çağdaş Lacancı psikanalitik tedavi, her özne için gerçeğe veya öznenin gerçeğini keşfetmeye adanmıştır. Ancak bu keşif yalnızca aktarım yoluyla başarılabilir. Aktarım, herhangi bir psikanalizin itici gücüdür. Miller’ın açıkladığı gibi;

Aktarım, tekrarda gerçeğin işlevi temelinde çözülür. Tekrarın kaçırmaya mahkum olduğu şeyin ... (daha sonradan) aktarımda harekete geçtiği ortaya çıkar. (Miller 2008).

Tekrar, *nesne a* ile olan karşılaşmanın devam eden hayal kırıklığıdır. Eksikliği durumunda “tekrarın ayak uydururken kaçırıldığı gerçek tetiklenir; böylece travmatik gerçek olacaktır” (Miller 2008). Ve jouissance olarak deneyimlenir. Aktarım aşkı, o halde, jouissance’a erişim sağlar.

Lacan’ın eserinde bahsettiğim birinci aşk türü, cinsel bir ilişkinin kökensel bir travmasına karşı kendisini koruyan, eksikliği telafi etmeyi amaçlayan bir aşktır. Daha sonraki Lacan’a atıfta bulunduğum ikinci aşk türü, hakiki aşk, cinsel ilişkinin travmatik eksikliğine katlanarak, gerçeği amaçlar. Bununla birlikte, gerçek, aşırı jouissance ile mütefiktir (Reinhard 1994: 788). Aşkın-etisinin zorunluluğunu oluşturan işte bu ittifaktır. Aşkın-etisi, nesnenin imgesel ve simgesel özellikleri silindiğinde nesneden kalanlardır (Salecl 1994: 6). Bu aşk, cinsel nesne olarak ötekinin

yanıltıcı niteliklerini feda eder; ötekinin öteki olmasına, benden farklı olmasına izin veren etik bir tavrıdır —gerçeğin jouissance'ını da kapsayacak kadar geniş bir etik tavır olsa da.

Lacan, 20. Seminer'de cinsel ilişki ve ruh-aşk ilişkisi arasındaki farkı vurgular. Burada "kişi aşık olduğunda bunun seks ile ilgisi yoktur" der (Lacan 1998: 25). Bunun yerine aşk, varlığı, kendi varlığımızı, ruh-aşk olarak ele alır (Lacan 1998: 84). Seven ruhun, var olanla yüzleşecek cesaret ve sabrı vardır. Lacan, sevmek için, ötekine uygun bir bağlılık göstermek için ilk önce kendi varlığımızı sevdiğimizi söyler. "Kendi ruhumuzu sevmek için." "Seksin burada bir değeri yok." (Lacan 1998: 84).

Kendi ruhumuzu sevmenin ötesinde veya başka bir şekilde söylemek gerekirse, kendi bilinçdışımızı sevmenin ötesinde, Lacan aşk için, sahip oldukları şeyden bir şey vermeden oluşan aşkı tanımlar. Sevmek, eksikliğinizi tanımak ve onu ötekine vermektir. Aşk, ötekinin varlığına Hiç açısından yaklaşır. Burada, aşkın, bir başkası için neyin iyi olduğu hakkında belli bir amaç güden bir tutum olmadığını söylemek, bu iddiayı destelemek için önemlidir; aşk, fedakarlık anlamına gelmez. Lacan için, aşkını sunmak, ahlaki iyilik vermek ya da mülkiyetini vermek anlamına gelmiyor. Aksine, sunuş, sahip olmadığınız başka bir şeyi, sizden öteye geçen, mülkiyetten öte, kendimin mülk niteliğinde olmayışımın da ötesinde —yüce bir aşkla ilgilidir.

11. Seminer'in sonunda Lacan "kimilerine göre küçük düşürdüğüm aşkın, ancak ilk önce nesnesini terk ettiği duruma konumlandırabileceğini" ifade eder (Lacan 1977: 276). Yüceltme, das ding olarak travmatik nesnenin ötesine geçerek onu çevreleyen ancak asla elde edilemeyen ya da dokunulamayan bir konumdur. Nesne, kısmi nesne olarak, gerçeğin rütbesine ("Boş bir aşk") hiç-şey olarak yükseltmek dışında ulaşılamazdır (Johnston 2005).

Gösterdiğim gibi, Levinas etiğin bir yanıtlayabilirlik meselesi olması konusunda karardır. Bu Lacan için de geçerlidir. Reinhard'la hemfikirim, iki düşünür de yanıtlayabilirlik koşulu olarak zevki öne sürer —yanıtlayabilirliğin zevki değil, zevk için yanıtlayabilirlik (Reinhard 1994: 803). Yüce aşk jouissance'ın keyfini çıkarır. Simgeseli, yanıtlama yetisine öyle bir uygular ki artık gerçek ile travmatik karşılaşmaya karşı çıkılamaz.

Lacan, yüce aşkın, psikanalitik ortamda olduğu gibi başka hiçbir yerde ortaya çıkmadığı konusunda ısrarcıdır. Psikanalizle "sınırsız sevginin" bir yerinin

ortaya çıkacağını ilan etti; "yalnızca yaşayabileceği yasaların sınırları dışında olduğundan bir tek sınırsız bir aşkın anlamı ortaya çıkabilir" (Lacan 1977: 276). Psikanalizde arzu, bir Öteki ile (analistle) ilişkideki boşluğun işlevi aracılığıyla geri getirilebilir. Analist, acı çekilecek ve hoşlanılacak bir boşluğu hediye ederek sever.

Psikanalizde, arzusunun arzusuna dayanmak bireyin sorumluluğudur. Ancak en önemlisi hakiki aşkın farkına varılması analistin sorumluluğundadır ki özneye kendi arzusunun hastalıklı deneyiminin, eksiklikten doğduğunu sunabilsin (Lacan 1993: 300). Freud, psikanaliz için bütün sorumluluğun analiste ait olduğunu savunur. Teknik motifleri etik unsurlarla birleştirmenin analiste bağlı olduğunu söyler (Freud 2001 [1915]: 169).

Analizdeki özne, sevgi talebiyle, ancak bu talebini öncelikle analiste aktararak baş edebilir. Ancak hevesle ve özenle dürtünün ortaya çıktığı yerdeki boşluğu koruyacak olan, analisttir. Böylece özne kendi arzusuna katılabilir. Analist, özne için mesafeyi sevginin armağanı olarak verir; böylece özne, kendi varlığını tamamen yaşadığı kadar özgürce isteyebilir ve kazanabilir.

Lacan analistin arzusunun analizi yönlendirdiğinde ısrar etti. Russell Grigg'in açıklamalarına göre, analizin analiste olan aktif arzusu, Ötekine olduğu kadar analistin gösterenine ve kanlı canlı analistin kişiliğine daha az bağlıdır. (Grigg 2008: 101). Analist, analizdeki özne için bir muamma olmaya devam eder. Diğer taraftan analistin arzusu, oldukça müstesna bu arzu, analizdeki belirli kişinin analizinin sona ermesini kapsar. Amaç ayrılıktır. Aktarımın ilk anında öznenin özel fantazisi katedilir ve bildiği varsayılan özne olarak analist ideali düşer. Ayrılmanın ikinci anında, aşkın imgesel tutarlılık etkisi, öznenin saf dürtüsünü ortaya çıkararak parçalanır. Tüm analiz boyunca analist, hastasının gerçeği için bu sonu arzular. Analist, aktarma sırasında kendi arzusu üzerinde çalışarak, ana gösteren olarak reddedilmek ve sonunda öznenin, kendisinin yasını tutması için bir yol izlemektedir (Grigg 2008: 114).

Hakiki aşk olarak psikanalitik aşk; gerçeğin travmasına izin veren, anlam alanını ve simgesel düzeni askıya alan, mutlak bir özgürlük eylemi içerir. Psikanalizde son derece eşsiz olan, öznenin jouissance'a maruz kalmasıdır. Bu, ancak öznenin aktarımının bir analistin arzusu ile karşılanması yoluyla mümkündür. Analistin ruh-aşk olarak arzusu, öznenin jouissance'ından sorumludur. Analistin etik aşk

duruşu, sahip olduğu şeyden sabırla hiçbir şey vermemek, (kendi yanıtlama yetisinin ötesinde) öznenin arzusunu jouissance'ın rütbesine ulaştırmak için gerçeği hedefleyen bir aşk olarak aktarımı yönlendirmeye yönelik arzudur. Analist, gerçeğin jouissance'ına yönelir ve bunu yaparak yüce aşka şahitlik eder. Bu şekilde, özne kendi varlığı, kendi ruhu için sevgiyi bulur.

Bu makaleyi, Lacan'ın psikanalizin *Tao*'su olarak aşkın psikanalitik "yolu"na atıfta bulunarak sonuçlandırmak istiyorum. Eric Laurent'i takiben, *Tao* sözcüğü kişinin aynı zamanda hem yapabileceği hem de söyleyebileceği "yol" anlamında kullanılır (Laurent 2007: 43). Lacan, psikanalizde gerçeğin boşluğunu nasıl ifade edebileceğine ilgilirdi. Elbette, motive edici bir kaba kuvvet şeklindeki gerçek böylesi bir ifade biçimi olamaz ancak analistin göstereni çözümlemesiyle anlam ifade eden kelimeleri boşa çıkarıp kişinin bilgiyle olan ilişkisini değiştirerek bir jouissance görüntüsü özne için öne çıkabilir.

Buradaki argümanım şudur: Psikanalizin *Tao*'su psikanalist aracılığıyla ortaya konar ve psikanalistin *Tao*'su "isimsiz olduğu ve yine de kendisini adlandırabildiği sürece uzayan bir yol"dur: *boş bir refüjdür* (Laurent, 2007, 42). Sonuçta, psikanalistin *Tao*'su kendisini bir kişinin arzusunun yerinde tutmaktır. Burada arzusun durduğu yerde "bir arada durmayan şeyler bir araya getirilir" —Gerçek ve algı, yapma ve konuşma ortaya çıkar (Laurent, 2007, 51). Bir çatlak ya da yarık olan yerde analist, bilgiyi aktif bir boş refüje dönüştürebilir. Ve bu boş refüj, kişinin kalbindedir.

Burada Lacancı psikanalitik sevginin yolu yatar.

Kaynakça

- Freud, S. (2001 [1914]). On narcissism: an introduction. J. Strachey (Çev.), *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud*. Sayı 14. London: Vintage, The Hogarth Press and the Institute of Psycho-analysis.
- Freud, S. (2001 [1915]). Observations on transference love. SE. Sayı. 12.
- Freud, S. (2001 [1915]). Mourning and melancholia. SE. Sayı. 14.
- Freud, S. (2001 [1938]). An outline of psychoanalysis. SE. Sayı. 23.
- Grigg, R. (2008). *Lacan, language and philosophy*. Albany: SUNY Press.
- Johnston, A. (2005). Nothing is not always no-one a voiding love. *Filaoofski Vestnik*. Xxvi. Number 2. 67-81.
- Lacan, J. (1977 [1964]). *The four fundamental concepts of psychoanalysis*. J-A. Miller (Ed.), A. Sheridan (Çev.), Harmondsworth: Penguin.
- Lacan, J. (1977). *Ecrits: a selection*. A. Sheridan (Çev.), London: Tavistock Publications.
- Lacan, J. (1992 [1959 – 1960]). *The ethics of psychoanalysis 1959-1960: the seminar of Jacques Lacan*. Ed. Jacques-Alain Miller. Çev. Dennis Porter. London: Tavistock/Routledge.
- Lacan, J. (1998 [1972 – 1973]). *Seminar XX. Encore. on feminine sexuality, the limits of love and knowledge*. J-A. Miller (Ed.), B. Fink (Çev.), W.W. Norton, New York.
- Laurent, E. (2007). The purloined letter and the tao of the psychoanalyst. V. Voruz and B. Wolf (Eds.), *The later Lacan: an introduction*. Albany: SUNY Press.
- Levinas, E. (1979). *Totality and infinity: an essay on exteriority*. A. Lingis (Çev.), The Hague: Martinus Nijhoff.
- Miller, J.A. (2008). *On Love: interview with Hanna Wear*. A. Price (Çev.), http://www.lacan.com/symptom/?page_id=263. Lacan dot.com.
- Reinhard, K. (1995). Kant with Sade, Lacan with Levinas. *MLN*, 110 765 – 808.
- Salecl, R. (1994). Love: providence or despair. *Lacan and Love*. New Formations. 23. Summer. 13-24.
- İngilizce orijinali:** Tarpey, G. (2015). *Lacan's Psychoanalytic Way of Love*. psychoanalysislacan.com

Ama ben geçmişte yaşamayı seviyorum
Büyüdüğüm yerde...

JACQUES LACAN: 1901-1981 yılları arasında yaşamış ve psikanalizin kurucusu Sigmund Freud'dan çok etkilmiş olan ünlü Fransız psikanalisti ve düşünürü.

Yaşamının büyük bir bölümünde Freud'a dönüşün gerekliliğini vurgulayan Lacan, psikanalizin kurucusuna itibarını iade etmeye çalışmıştır. O, Fransa'da Kojeve'nin Hegel üzerine derslerini izlemiş, Heidegger'i okuyarak yeniden yorumlamış ve psikanalizi felsefi kavramlarla zenginleştirerek daha anlaşılır hale getirmenin mücadelesini vermiştir.

Bununla birlikte, dilbilim ve yapısalcılık, onu Hegel ve Heidegger'e göre çok daha yoğun bir biçimde etkilemiştir. Özellikle dil üzerinde duran ve psişik yapının incelenmesinde sembolik olana büyük bir önem veren Jacques Lacan, bu sayede Freud'un öğretilerini yeniden düzenlemiş ve yapısalcı bir çerçeve içinde yeni bir özne teorisi geliştirmiştir. Lacan'ın psikanaliz teorisi, bir bölümüyle yapısalcı antropolojinin, bir bölümüyle de dilbilimin keşiflerine dayanır. Bilinçdışının da dilinkine benzeyen gizli bir yapısı olduğunu söyleyen Lacan, dünyanın, başkalarının ve benliğin bilgisinin dil tarafından belirlendiği iddiasında olmuştur. Dil, bir kimsenin ayrı bir varlık olarak kendisinin ayırıcılığına varmasının zorunlu önkoşuludur. Dilin, içerisinde toplum tarafından verilen şeylerin, yani kültürün, yasakların ve yasaların taşındığı bir araç olduğunu savunan Lacan'a göre, özneleri aralarında birbirlerine göre, taşıdıkları karşıtlıklar yoluyla tanımlayarak öznelliğin temelini kuran ben-sen diyalektigidir.

Lacan'a göre, dilin iki temel boyutu vardır. Bunlardan birincisi, dilin kurallarla yönetilen, sözdizimsel bir yapıya sahip bulunan kamusal boyutudur. İşte bu boyut serbest çağrışıma, sözcük oyununa ve düşlere dayanan ikinci düzey tarafından dengelenir. O, bunlardan hiç kuşku yok ki, ikincisine büyük nem atfetmiştir. Lacan bu bağlamda bilinçdışının dil tarafından yaratıldığı gibi, dili yansıttığını düşünür. Dilin kurallarla yönetilen boyutu bilinçdışını bastırırken, bilinçdışı da serbest çağrışımı kullanarak sözdizimi ve sabit anlamı istikrarsızlığa uğratmak suretiyle özgürlüğünü ve psişik enerjisini olumlar.

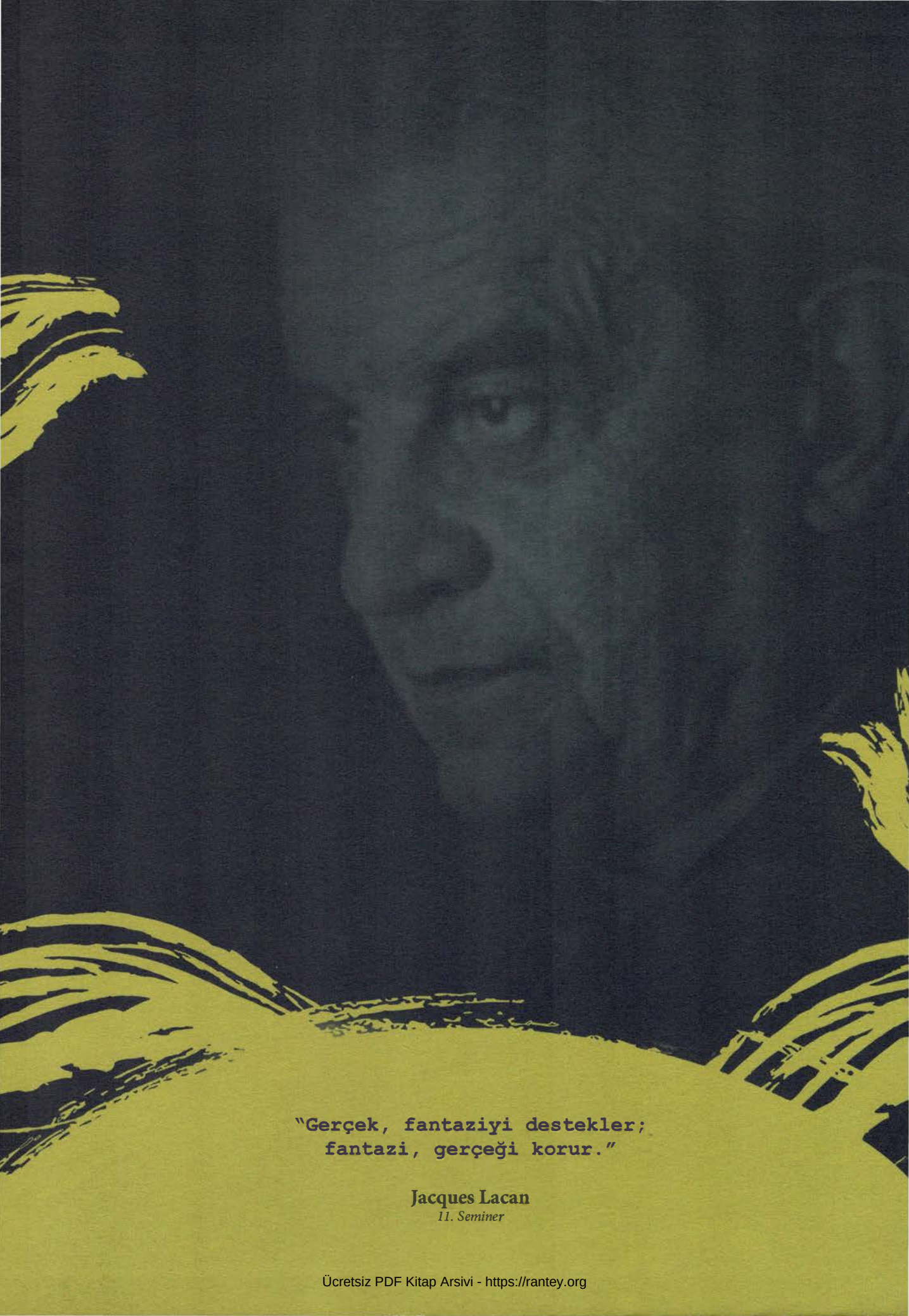
Bilinçdışı, Lacan'a göre, ideal benlikle de bir gerilim yaşar. Çocuk "ayna evresi"nde, bir hayat boyu sürecek, bir benlik yaratma veya bir kimlik duygusu kazanma teşebbüslerinden ilkinin gerçekleştirir. O bütün bu teşebbüslerin, benliğin yalnızca kendisini aldatıcı bir bütüne yansıtıp, burada nesnelleştirmeye çalışan değişken ve akışkan bir matriks olması nedeniyle, başarısızlıkla sonuçlanacağı inancındadır. Dilin sözdizimsel bir yapıya sahip birinci boyutu bu aldanmanın kaynağı ve failidir. Zira dilin bu birinci boyutunda bulunan düzen söz konusu nesnelleştirme hem izin verir ve hem de onu yönlendirir.

Lacan'a göre, bizim gerçeklik olarak gördüğümüz ve nitelendirdiğimiz şey dil tarafından inşa edilip yansıtılır ve dilsel değişimlerle birlikte değişikliğe uğrar. Gerçekliğe dil tarafından yapı kazandırılır. Kullandığımız dil tarafından bize verilen gerisindeki nihai bir gerçekliği betimleyecek bir üstdil bulunmamaktadır.

O, şu halde sembolik olanla (burada, dil) onun sembolleştirdiği şey arasındaki geleneksel düzeni tersine çevirir: İkincisi birincisini değil, fakat birincisi ikincisini yaratmaktadır.

Kaynak: Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*

"Gerçek, fantaziyi destekler;
fantazi, gerçeği korur."

Jacques Lacan
11. Seminer

